

Saara Haapamäki och Sarah Wikner

ATT UNDERSÖKA LYSSNARES PERCEPTION AV REGIONAL VARIATION

Abstract

The subject of this article is perceptual dialectology, and the aim is to discuss methodological issues regarding perception tests which measure the ability of informants to identify differences between different regional varieties of speech. Starting out from a general perspective and accounting for previous research on the subject, we then go on to discuss a test we constructed in order to examine how some standard-near urban dialects in Swedish-speaking Finland are perceived. The test consists of six voice recordings, two of which are from Helsinki, two from Turku, one from Kirkkonummi, and one from Vaasa. The article includes methodological discussions on the choice of voice samples for the test, on instructions given to the informants, on practical arrangements in the test situation, and on the choice of informant groups. In addition, we present and discuss the results obtained from the test. Finally, we draw some theoretical-methodological conclusions.

The test was carried out with six different informant groups (121 informants in total) in Swedish-speaking Finland. Only one third of the voice samples were given a correct geographical assignment by the informants, and there is a high degree of individual variation in the test results. These results could not be accounted for by extra-linguistic factors. In general, approximately a half of the stated reasons for the informants' assignment of a voice sample to certain locale were based on linguistic traits in the stimulus, but also other types of reasons were mentioned. This shows that the informants do not interpret linguistic variation only in terms of geography. As for the different urban dialects in focus, the study showed that the voice samples from Helsinki and Vaasa were the easiest to recognise, and that the informants were also able to point out specific linguistic features in them. Thus, the voice samples did contain traits that could potentially function as indexes of locality. However, these traits may also be interpreted as indexes for social meaning as they often evoked negative attitudes. On the other hand, few informants were able to place the voice sample from Kirkkonummi correctly, and the samples from Turku proved to be the most difficult to place. The samples from Turku were perceived as neutral to the extent that they either could not be assigned geographically at all, or were assigned to locales all over the Swedish-speaking area in Finland. Therefore, the Turku variety seems to be perceived as the closest candidate for a neutral standard variety of Finland-Swedish.

1. Bakgrund

I denna artikel diskuteras vissa metodiska frågor kring studiet av lyssnares perception av språklig variation. Studier av detta slag har gjorts framför allt

inom folkdialektologin, som är en gren inom det folklingvistiska forskningsfältet. Folklingvistiken intresserar sig för lekmäns uppfattningar om och attityder till språk generellt, medan folkdialektologin, eller den perceptuella dialektologin, särskilt intresserar sig för lekmäns medvetenhet om och attityder till språklig variation. Gemensamt för båda är att man anser att sådana uppfattningar kan tillföra något väsentligt till lingvisters beskrivningar av språk och språklig variation. (Se t.ex. Preston 1999, Niedzielski & Preston 2003.) Perceptuell dialektologi har varit mest utbredd i Nederländerna, Japan, England och USA. I Norden har den hittills inte haft särskilt stor genomslagskraft, även om man på senare tid har kunnat notera ett ökat intresse för denna typ av studier (t.ex. Røsstad 2009, Vaattovaara 2009, Bijvoet & Fraurud 2011, Nupponen 2011, Palander 2011, Nyholm 2012, Vaattovaara 2012 och Mielikäinen & Palander 2014 samt för tidigare exempel Baumann Larsen 1974, Aniansson 1981, Vidjeskog 1991 och Aniansson 1996).

Inom den perceptuella dialektologin finns flera olika metodiska angreppssätt för att få fram lekmäns uppfattningar om språklig variation. De kan för det första delas in i sådana som fokuserar på informanternas mentala representationer av språklig/geografisk variation, dvs. erfarenheter av och uppfattningar om dialektgränser lagrade i minnet, och sådana som testar den faktiska perceptionen med utgångspunkt i olika talstimuli. För det andra kan man grovt dela in undersökningarna i sådana som syftar till att testa förmågan att identifiera språkliga varieteter och sådana som vill få fram attityder till varieteterna. Såväl dialektidentifikation som attityder kan studeras både vad gäller mental representation av språklig variation och vad gäller perception av variation utgående från talstimuli. Inom de olika undersökningstyperna har man i regel samlat in material med hjälp av kartritningsuppgifter, enkäter, intervjuer och perceptionstest. En av förgrundsgestalterna inom folkdialektologin är Dennis Preston, vars huvudsakliga intresse gällt mentala representationer av språklig variation men som också använt perceptionstest med inspelade talprov. Han har i sin forskning fokuserat både på förmågan att identifiera dialekter och på attityder till dem. (Se t.ex. Preston 1986, 1989, 1993.) Medan de flesta undersökningarna inom den perceptuella dialektologin fokuserat på mentala representationer av språklig variation, kommer vi i denna artikel att enbart koncentrera oss på test som utgår från talstimuli.

Perceptionstest som utgår från talstimuli har alltså använts i olika slags attitydundersökningar, undersökningar som mäter perception av regional variation och undersökningar som handlar om både attityder till och perception av regional variation (hänvisningar till relevanta studier ges i de efterföljande avsnitten). Merparten av de studier som gjorts tidigare har varit

attitydstudier eller studier som kombinerar attitydmätning och mätning av förmågan att identifiera regional variation, medan överraskande få studier har varit uteslutande inriktade på perceptionen av regional variation, något som vårt huvudsakliga intresse däremot gäller.

Syftet med föreliggande artikel är att diskutera metodiska frågor kring perceptionstest som mäter lyssnares förmåga att uppfatta skillnader mellan regionala varieteter. Diskussionen förs både ur ett allmänt perspektiv med beaktande av tidigare forskning på området och med utgångspunkt i ett test som vi själva konstruerat i syfte att undersöka perceptionen av vissa stadsmål i Svenskfinland.

Bakgrunden till att vi har konstruerat ett perceptionstest är att vi under ett par års tid har undersökt varieteterna i Helsingfors och Åbo. Vi inledde materialinsamlingen med att spela in vardagliga samtal som vi hade för avsikt att studera med hänsyn till drag som var typiska för respektive stadsmål. Vi upplevde emellertid vissa svårigheter med att hitta språkdrag som det hade varit motiverat att ta fasta på, vilket har att göra med att varieteterna i Helsingfors och Åbo är rätt nära det man förstår som finlandssvenskt standardtalspråk. I sådana standardnära varieteter är det naturligtvis svårt att hitta språkdrag av den typ som man traditionellt har undersökt inom dialektologin, varför t.ex. metoder som använts inom den sociolingvistiska variationsanalysen tedde sig som mindre lyckade för oss.

För att lösa detta problem såg vi en möjlig inkörspport i folkdialektologiskt inspirerade intervjuer, som var den andra materialtypen vi samlade in. Dessa gick ut på att informanterna tillfrågades om sina upplevelser av och relationer till platser, mentala dialektkartor (som de fick redogöra för verbalt och med hjälp av kartor över Finland och över sin hemstad), uppfattningar om sin egen varietet och andra varieteter samt attityder till desamma. Resultaten från dessa intervjuer, som alltså har att göra med just mentala representationer av språklig variation, gav bl.a. vid handen att informanterna hade rätt svårt att ange språkliga särdrag för sina varieteter (se Haapamäki & Kvarnström 2014 och Wikner 2014). Ett resultat som gjorde att vi såg ett behov av ytterligare en materialinsamlingsmetod var att informanterna, trots att de inte kunde beskriva sin egen varietet, i allmänhet ansåg att den avvek från andra varieteter. Många informanter trodde sig också kunna urskilja sin hemstads varietet bland andra varieteter. För att kunna ta reda på i vilken mån detta stämde och vilka språkdrag informanterna använde som ledtrådar i sin bedömning konstruerade vi alltså ett perceptionstest. Det är väsentligt att klargöra denna bakgrund på grund av att det test som vi har konstruerat och som vi resonerar kring i denna artikel är helt beroende av de specifika intressen vi har haft.

Artikeln är disponerad så att vi i avsnitt 2 diskuterar principer för valet av test, dvs. de talprov ett perceptionstest kan bestå av, instruktioner som ges till informanterna, praktiska arrangemang i testsituationen och valet av informantgrupper. Avsnitt 3 ägnas åt en diskussion kring de resultat vi fick fram med vårt test, och avsnitt 4 tar upp teoretisk-metodiska konsekvenser.

2. Testdesign

2.1 Introduktion

Perceptionstest kan självfallet konstrueras på många olika sätt, och varierande typer av testdesign har använts i olika sammanhang. I det här avsnittet diskuterar vi endast några olika metodiska alternativ i förhållande till våra egna val, och därför ska diskussionen nedan inte betraktas som en heltäckande forskningsöversikt. De studier som vi hänvisar till är snarast valda för att de framstår som relevanta för våra syften och för att de tillsammans kan visa hurdan variation det finns inom forskningsområdet. Som vi redan nämnt kan man dela in tidigare studier i olika slags attitydundersökningar, undersökningar som mäter perception av regional variation och undersökningar som handlar om både attityder till och perception av regional variation. Av dessa är de två sistnämnda typerna mest relevanta för vår egen undersökning, varför vi här koncentrerar oss på dem.

Vad gäller undersökningar som enbart (eller huvudsakligen) har testat perceptionen av regional variation finns det för det första sådana vars huvudsyfte varit att testa i vilken mån lyssnare kan placera olika regionala varieteter geografiskt. Detta gäller t.ex. Preston (1993) som fokuserade på nio varieteter av amerikansk engelska och Angie Williams, Peter Garret och Nikolas Coupland (1999) som fokuserade på sex regionala dialekter i Wales samt standardengelska. För det andra finns det studier där man undersökt vilka språkliga särdrag som påverkar identifieringen av regionala varieteter. Exempelvis Renée Van Bezooijen och Charlotte Gooskens (1999) studerade intonationens och prosodins betydelse för perceptionen av fyra nederländska varieteter och fem engelska varieteter genom att se huruvida informanterna kunde placera dessa geografiskt även i sådana fall då talproven hade manipulerats med avseende på intonation och prosodi. Cynthia Clopper och David Pisoni (2004b) testade i sin studie universitetsstuderaendes perception av fonologiska skillnader mellan sex regionala varieteter av amerikansk engelska bl.a. i syfte att se om informanternas geografiska placeringar motsvarade de fonologiska skillnader mellan varieteterna som hade tagits fram med hjälp av en akustisk analys. Gooskens (2005) undersökte i sin tur

universitetsstuderandes perception av 15 dialekter i Norge med särskild hänsyn till intonationens betydelse för den regionala placeringen. En undersökning som i likhet med dessa lade fokus på språkdrag men som däremot inte primärt hade ett regionalt perspektiv är Johanna Vaattovaara (2012) som testade vilka slags reaktioner ett urval språkdrag i finskan gav upphov till.

I några studier har man i stället för att testa vilka språkdrag som är avgörande för den geografiska bedömningen av talproven jämfört vilka skillnader informanternas olika bakgrund har för resultaten. Som exempel kan nämnas Paul Kerswill och Ann Williams (2002) som ville ta reda på om informanterna hade lättare att identifiera dialektal och sociolektal variation (av brittisk engelska) om talarna var i samma ålder som lyssnarna och om talarna och lyssnarna kom från samma ort.¹ Talproven representerade olika städer/varieteter, och informanterna var unga personer med medelklass- och arbetarklassbakgrund som var bosatta i tre städer som karakteriserades av olika grader av mobilitet (Hull, Reading och Milton Keynes). Kerswills (2002) undersökning av perceptionen av norska varieteter i Bergen med omnejd är i sin tur ett exempel på en studie där både betydelsen av vissa språkdrag och av informanternas bakgrund står i fokus. Han intresserade sig särskilt för i vilken mån talarna, som i olika grad antogs tala en kanoniserad Bergenvarietet, uppfattades som infödda urbana talare eller inflyttade rurala talare av informanter med motsvarande bakgrund.

Som exempel på studier där man kombinerat perceptionen av regional variation med någon annan typ av evaluering av talproven på grund av att man inte velat avslöja för informanterna att huvudsyftet varit att testa hur de lyckas känna igen regionala varieteter, kan man nämna Willy Diercks (1988) studie av dialektuppfattningar och dialektgränser i den tyska staden Schleswig och Sonja Vidjeskogs (1991) undersökning som syftade till att ta reda på i vilken mån skolelever i finlandssvenska städer (Borgå, Helsingfors, Hangö, Åbo, Vasa och Jakobstad) kände igen talprov från sin egen hemstad och hur de bedömde talarnas förmåga att berätta. I andra studier har man uttryckligen velat få fram information om både perceptionen av regionala varieteter och om attityder till dem. Som exempel på detta kan man nämna Christina Ada Anders (2010) studie, där perceptionstestet utgjorde en av många metoder som alla syftade till att ta reda på lekmäns uppfattningar om och attityder till obersachsiska dialekter, och Ellen Bijvoets och Kari Frauruds (2011) studie som syftade till att ta reda på enspråkiga och flerspråkiga ungdomars medvetenhet om (socialt betingade) skillnader i

¹ Med *talare* avser vi i denna artikel de talare vars talprov ingår i ett perceptionstest. Med *lyssnare* och *informanter* syftar vi på de testpersoner som har lyssnat på och bedömt talproven inom ramen för en perceptionsdialektologisk studie.

olika varieteter av stockholmska och deras attityder till desamma. Särskild fokus i studien låg på s.k. multietniska varieteter.

Vi ska nu gå över till att diskutera hur olika perceptionstest har konstruerats och genomförts i tidigare forskning, företrädesvis i de studier som nämnts ovan. Vi inleder de följande underavsnitten med reflektioner kring metodiska val i tidigare undersökningar och avslutar varje avsnitt med att redogöra för vårt eget test vad gäller den aspekt av perceptionstestet som avsnittet handlar om.

2.2 Talprov

I tidigare perceptionsdialektologisk forskning kan man se ett visst samband mellan undersökningarnas syfte och talprovets längd. I studier som syftat till att undersöka perceptionen av (regionala) varieteter har man i regel använt jämförelsevis långa talprov, ofta en halv till en minut långa (t.ex. Diercks 1988, Kerswill 2002). I studier som undersökt perceptionen av vissa på förhand valda språkdrag har man i sin tur använt kortare talprov som har bestått av enskilda meningar eller yttranden (t.ex. Clopper & Pisoni 2004b, Vaattovaara 2012). Ett undantag i detta sammanhang är Anders (2010), vars talprov endast var 11–17 sekunder långa, trots att hennes syfte bl.a. var att studera i vilken mån informanterna kunde identifiera olika regionala varieteter. Men med tanke på att Anders använde nio talprov, kan man konstatera att det också finns ett visst samband mellan talprovets längd och antalet talprov, så att ju fler talprov ett test innehåller desto kortare är de. Detta kan illustreras även med Cloppers & Pisonis (2004b) undersökning där testet bestod av totalt 198 talprov som utgjordes av enskilda meningar.

Vad gäller antalet talprov kan man vidare konstatera att dessa vanligen på ett eller annat sätt har valts utgående från de orter, varieteter eller specifika drag som stått i fokus, så att man t.ex. har haft ett visst antal talare, oftast en eller två, från var och en av de dialektregioner som undersökts (t.ex. Diercks 1988, Vidjeskog 1991, Preston 1993, Williams et al. 1999, Gooskens 2005, Anders 2010). I vissa av de undersökningar där särskilda språkdrag har stått i fokus har det i stället varit avgörande att fokusdragen har förekommit ett visst antal gånger i talproven (t.ex. Vaattovaara 2012).

Även valet av talare – deras kön, ålder, hemort, språkliga bakgrund osv. – beror i hög grad på undersökningens fokus. Det säger sig självt att man i en undersökning som syftar till att studera vilka konsekvenser talarnas bakgrund har för perceptionen måste välja talare utgående från den eller de bakgrundsvariabler vars betydelse ska studeras. De flesta tidigare studier har emellertid huvudsakligen fokuserat på betydelsen av olika aspekter i *lyssnarnas* bakgrund, och detta är sannolikt orsaken till att man i merparten

av tidigare studier har valt enspråkiga, infödda modersmålstalare för talproven. Undantagen här är t.ex. Kerswill (2002), som vid sidan av infödda även inkluderade inflyttade talare, och Vidjeskog (1991), som vid sidan av modersmålstalare även valde talare som inte hade fokusspråket som modersmål. Både Kerswill och Vidjeskog har därmed haft möjlighet att jämföra hur perceptionen varierat med hänsyn till talarnas olika bakgrund. Här kan man också nämna den klassiska masktesttekniken (*matched guise*) (Lambert et al. 1960) som har gått ut på att informanterna fått lyssna på ett antal talprov, varav några – de som stått i fokus för undersökningen – varit inspelade med samma talare, den s.k. masken. De övriga talproven, som kan ha varit inspelade med andra talare, har snarast fungerat som distraktorer. Syftet med denna metod har oftast varit att utreda attityder till de olika sätt att tala som masken representerat (t.ex. olika regionala varieteter eller olika språk), och informanternas uppgift har varit att bedöma och rangordna talproven på olika skalor, där t.ex. talarens intelligens, vänlighet och socioekonomiska status stått i fokus. En förutsättning för masktestet är naturligtvis att talaren som producerar två eller flera olika talprov behärskar alla varieteter eller språk lika bra, vilket i praktiken sällan är fallet, och tekniken har följaktligen kritiserats för detta (t.ex. Clopper & Pisoni 2006b). Fördelen med denna teknik är emellertid att man i viss mån kan undvika att individrelaterade faktorer (som röstkvalitet och taltempo) påverkar bedömningen av talproven. Man kan notera att masktest använts och fortfarande används i ett flertal studier (t.ex. Purnell et al. 1999, Kristiansen (red.) 2006, Bijvoet & Fraurud 2011, Nyholm 2012).

I de flesta studier där perceptionen av regional variation eller av specifika drag har stått i förgrunden har man använt endast manliga talare (undantag är Vidjeskog 1991, vars test endast hade kvinnliga talare, och Kerswill & Williams 2002 och Baker et al. 2009, vilkas test hade både manliga och kvinnliga talare), men konsekvenserna av talarnas kön för testresultaten har sällan diskuterats av forskarna. Clopper et al. (2005) har emellertid explicit studerat hur talarnas kön påverkar lyssnares perception genom att använda tre olika test: ett med endast manliga talare, ett med endast kvinnliga och ett med både manliga och kvinnliga talare. Samma varieteter av amerikansk engelska stod i fokus och liknande talprov (bestående av upplästa meningar) användes i samtliga test. Andelen korrekta placeringar var ungefär samma i alla test (ca 30 %), vilket sålunda kunde tyda på att talarnas kön inte hade betydelse för hur (rätt eller fel) lyssnare kategoriserade regionala varieteter. Samma studie visade emellertid också att informanterna uppfattade det språkliga avståndet mellan de undersökta varieteterna på olika sätt i de olika testen. Som Clopper & Pisoni (2006b:324) påpekar kan perceptionstest

bestående av talprov producerade av kvinnliga talare således synliggöra andra aspekter i perceptionen än talprov producerade av manliga talare.

Det finns alltså en del forskning om på vilket sätt talarnas kön påverkar informanternas perception. Däremot saknas mer omfattande undersökningar om betydelsen av talarnas ålder. Kerswill & Williams (2002) ställde upp hypotesen att det är lättare att avgöra talarens geografiska härkomst om talaren är i samma ålder som lyssnaren, men deras undersökning gav inte entydigt stöd för hypotesen.

Hur talproven är konstruerade, dvs. vilken typ av tal de består av, varierar i tidigare forskning, men vad vi kan se utgående från ovan nämnda studier finns det inget tydligt samband mellan undersökningens syfte och typ av tal i talproven. Visserligen kan man notera att talprov bestående av uppläst text oftare har använts i sådana undersökningar där perceptionen av på förhand bestämda fonologiska och prosodiska aspekter har stått i fokus (t.ex. Clopper & Pisoni 2004b), medan utdrag ur intervjuer, inspelade samtal eller för teständamålet konstruerade narrativer av något slag oftare har använts då man har intresserat sig för förmågan att identifiera regionala varieteter och attityder till dem (t.ex. Aniansson 1981, Vidjeskog 1991, Preston 1993, Williams et al. 1999, Kerswill & Williams 2002, Anders 2010). Men när det gäller utdrag ur intervjuer, inspelade samtal och konstruerade narrativer, är det inte alltid helt klart vad valet mellan dessa motiveras av. Naturligtvis finns det för- och nackdelar med alla alternativ. Fördelen med uppläst text är t.ex. att innehållet blir identiskt i samtliga talprov, vilket minskar risken för att informanterna fäster alltför mycket uppmärksamhet vid det. Nackdelen är förstås att talprovet lätt kan bli onaturligt. Genom att använda utdrag ur intervjuer eller samtal kan man sannolikt skapa talprov som i högre grad än uppläst text motsvarar naturligt tal, men det innebär också att forskaren inte på samma sätt kan styra innehållet i det som sägs eller bestämma vilka språkdrag som förekommer i talprovet. Det kan även vara svårt att i ett autentiskt samtal hitta lämpliga sekvenser som kunde användas som talprov, inte minst om man letar efter sekvenser med en talare åt gången, utan överlappningar eller störande bakgrundsljud.

Vid konstruktionen av vårt eget perceptionstest har vi vad gäller talproven utgått från de varieteter som vi är speciellt intresserade av, nämligen varieteterna i Helsingfors och Åbo, och valt två talare (i olika åldrar) från båda städerna. Därutöver har vi valt en talare från Kyrkslätt och en från Vasa, vilket i huvudsak har att göra med dessa varieteters standardnära karaktär. Talaren från Kyrkslätt finns med som representant för en varietet som geografiskt ligger nära Helsingfors (Kyrkslätt ligger ca 30 km väster om Helsingfors och betraktas vanligen som en del av huvudstadsregionen). Trots att svenskan i Kyrkslätt och Helsingfors uppvisar betydande likheter

sinsemellan, torde de i någon mån skilja sig från varandra. Orsaken till att varieteter som geografiskt ligger nära Åbo (t.ex. Pargas) inte finns representerade i testet, har att göra med att dessa varieteter kan betraktas som betydligt mer dialektala och därmed ha längre avstånd till svenskan i Åbo. Vasa finns med därför att varieteten där, trots det geografiska avståndet, kan antas uppvisa vissa likheter med de stadsmål som talas i Helsingfors och Åbo.

Vi har försökt välja våra talare så att de kan ses som representativa för respektive ort men vi har inte valt talproven på grundval av förutbestämda språkdrag eller manipulerat dem så att de skulle innehålla sådana. Utgångspunkten har, som framgått, snarare varit att testa om lyssnarna förmår placera de olika talproven geografiskt och i vilken mån de bygger sin bedömning på närvaron eller frånvaron av vissa språkliga särdrag. Vårt intresse gäller nämligen inte bara lyssnarnas förmåga att identifiera olika varieteter, utan också det som deras testresultat säger om själva varieteternas egenart. Trots att talproven inte är valda på grundval av vissa förutbestämda språkdrag, innehåller de likväl vissa säregenheter som åtminstone i någon mån kan ses som typiska för respektive ort/region.

Talproven i vårt test är inspelade med olika talare, och vi har valt talare som är födda och uppvuxna på den ort de representerar. De har svenska som (ett av sina) modersmål och minst en svenskspråkig förälder som kommer från samma ort. De har fått sin skolutbildning på svenska i den stad som de representerar i testet. Alla talare i vårt test är män, men det bottnar inte i någon hypotes om att det skulle vara bättre att använda manliga talare. I den meningen kunde talarna lika gärna ha varit kvinnor. Dock tror vi på grundval av erfarenheterna från tidigare studier att det är en fördel om alla talare är av samma kön. Vad gäller talarnas ålder har vi valt talare som delvis representerar olika åldersgrupper: talaren från Kyrkslätt var vid inspelningstillfället 22 år, Helsingforstalarna 24 resp. 42 år, Åbotalarna 29 resp. 64 år och Vasatalaren 37 år. Orsaken till detta är att även våra informanter är i olika åldrar, men vi kommer i detta sammanhang inte att analysera betydelsen av talarnas ålder för perceptionen. Slutligen bör påpekas att samtliga talare i vårt test har hög utbildning.

Vad gäller typen av tal hade vi två krav på våra talprov: dels ville vi undvika talprov med mycket olika innehåll, dels strävade vi efter talprov bestående av spontant tal. Vi valde således att arbeta med ett slags personliga narrativer och bad talarna att fritt berätta om sina morgonrutiner i ett par minuter. Inspelningen redigerades sedan till en 30 sekunders sekvens. Eftersom vi alltså var intresserade av att se huruvida och på vilka grunder informanterna kan placera talproven geografiskt, behövde vi talprov som var tillräckligt långa för att innehålla flera potentiella drag att ta fasta på, och vi

bedömde att 30 sekunder långa talprov uppfyllde detta kriterium. Längden i sig är emellertid inte det mest avgörande, utan snarare antalet ord. Våra talprov består i genomsnitt av 80 ord, med en variation mellan 70 och 95 ord.

Före inspelningen hade talarna möjlighet att fundera igenom sin berättelse, men de fick inte skriva ner något, inte heller fick de några vidare instruktioner om önskad intonation, röstläge eller taltempo (såsom talarna i t.ex. Diercks 1988 undersökning fick). Däremot kunde de stödja sig på (nedskrivna) frågor som ”När brukar du stiga upp på morgonen?” och ”Vad brukar du äta?”. Stödfrågorna bidrog dels till liknande innehåll, dels till att vissa ord återfinns i flera av talproven, vilket kan ses som en fördel. Talarna uppmanades tala så fritt som möjligt och inte tänka på att de blev inspelade. Att berätta om sina morgonrutiner i monologform är trots allt en onaturlig situation, och man kunde därför tänka sig att talet blir onaturligt och stelt, möjligen också mer formellt än ett vardagligt talspråk. Men även om talproven är arrangerade är vår bedömning att inspelningarna är relativt lediga och att språket inte skiljer sig nämnvärt från talarnas vardagsspråk.

När vi i fortsättningen hänvisar till de sex talproven i testet använder vi #-symbolen, en siffra som markerar talprovets plats i uppspelningsordningen och en bokstav för orten, enligt följande:

- #1K = Kyrkslätt
- #2H = Helsingfors (yngre)
- #3Å = Åbo (äldre)
- #4V = Vasa
- #5Å = Åbo (yngre)
- #6H = Helsingfors (äldre)

Vi valde att inte placera de två talarna från Helsingfors (#2H och #6H) och Åbo (#3Å och #5Å) efter varandra, men i övrigt är uppspelningsordningen godtycklig.

2.3 Svarsmetod och instruktioner

I många tidigare perceptionsundersökningar har informanternas uppgift varit att antingen bedöma varieteterna på olika typer av skalor eller placera dem geografiskt på kartor. I en del – men jämförelsevis få – undersökningar har informanterna fått ge fria kommentarer, men i sådana fall har informanterna vanligen fått instruktioner om vad de förväntats ta ställning till. Skalor har i huvudsak använts i sammanhang där explicita attityder mot olika varieteter har undersökts, och informanternas uppgift har då varit att bedöma talproven

med avseende på huruvida de uppfattat dem som rurala eller urbana, hög- eller lågprestigevarianter, formella eller informella, gamla eller moderna, bekanta eller främmande osv. (t.ex. Diercks 1988, Preston 1999) eller att placera dem på semantiska skalor som t.ex. tagit fasta på personliga egenskaper hos talaren (t.ex. *ordentlig, duktig, feminin, humoristisk, säker, trevlig, tuff* och *ärlig* i Bijvoet & Fraurud 2011).

I studier där man har intresserat sig för förmågan att uppfatta geografisk variation, har kartor, på förhand givna alternativ och skalor av olika slag inte sällan använts som svarsmetod (t.ex. Preston 1993, Williams et al. 1999, Baker et al. 2009, Clopper & Pisoni 2004b, Gooskens 2005, Anders 2010). Ibland har man (i den del av testet som mätt dialektidentifikation) endast bett informanterna att markera det/de talprov som representerar deras egen stad eller eget dialektområde (t.ex. Baumann Larsen 1974, Aniansson 1981, Vidjeskog 1991). Fördelen med dessa tillvägagångssätt är att behandlingen av svaren blir enklare, i och med att de torde kunna tolkas förhållandevis entydigt. Med sådana svarsmetoder är det också enklare att arbeta med stora material och göra kvantitativa analyser. Nackdelen är däremot att man på detta sätt kanske inte undersöker informanternas verkliga uppfattningar, utan snarare tvingar in uppfattningarna i på förhand givna svarsalternativ. Risken för att svaren bygger på rena gissningar torde också vara stor.

I test som mäter både perceptionen av regional variation och attityder till talprov har man enligt Clopper & Pisoni (2006b:317f) inte alltid explicit bett lyssnarna identifiera talarens regionala härkomst utan antagit att lyssnarna uttrycker sina attityder till regionala varieteter när de i själva verket kanske uttryckt sina attityder till talarna och talproven. Man har alltså tagit för givet att lyssnare inledningsvis identifierar en etnisk eller regional varietet och först därefter gör en attitydmässig bedömning, men det finns naturligtvis inga garantier för att så är fallet. En undersökning där informanterna explicit ombads bedöma talarna på ett flertal olika sätt är Anders (2010) som gav sina informanter i uppgift att placera talarna geografiskt, bedöma om de var urbana eller rurala, placera dem på en femgradig skala i förhållande till hur angenäma de ansågs vara, motivera den geografiska placeringen med hänsyn till språkdrag, placera talarna på en färgskala där olika färger symboliserade olika stark anknytning till fokusområdet Obersachsen samt placera talarna på en femgradig skala i förhållande till hur kort eller långt avstånd deras språk uppfattades ha till standardtyska. Vi tror för vår del att alltför många deluppgifter medför en risk att informanterna inte förmår koncentrera sig på alla deluppgifter på ett likvärdigt sätt. Här kan man notera att exempelvis Vidjeskog (1991:122) rapporterar att hennes informanter primärt koncentrerade sig på att bedöma talarnas förmåga att berätta och i många fall lät bli att placera talarna regionalt. Detta har delvis att göra med att de instruk-

tioner som gavs till informanterna lät förstå att bedömningen av berättelseförmågan var huvudpoängen i testet, medan den i själva verket var att testa om informanterna kände igen sina egna stadsmål.

Som exempel på en studie där informanterna har fått ge fria kommentarer kan Vaattovaara (2012) nämnas. Hon bad sina informanter ta ställning till var de ansåg att man kunde höra ett sådant sätt att tala som spelades upp i talproven, och/eller vem de ansåg tala på det sättet. Enligt Vaattovaara (ibid. 187) hade informanterna på detta sätt möjlighet att kommentera talproven utan att nödvändigtvis ta ställning till talarnas geografiska härkomst.

I vårt test fick samtliga informanter veta vad syftet med testet var, och de ombads placera talarna regionalt och motivera sitt svar, gärna med fokus på språket. Vi avslöjade däremot inte vilka orter det var fråga om och huruvida talarna kom från samma eller olika orter. Några exakta anvisningar om hur precisa svaren skulle vara gavs inte heller, och om informanterna av någon anledning inte ansåg sig kunna placera talarna geografiskt (eller på något annat sätt) var de inte tvungna till det, eftersom tvångskategorisering sannolikt endast hade byggt på rena gissningar. Men oavsett om informanterna kunde eller inte kunde placera talaren geografiskt, uppmanade vi alltså dem att motivera sitt svar, och på denna punkt skiljer sig vår studie från de flesta som gjorts tidigare. Vi efterlyste däremot inte explicit attitydmässiga kommentarer till talproven, men vi sade inte heller att sådana var oönskade. Vi valde således att använda oss av en relativt fri svarsmetod. Informanterna hade möjlighet att ta fasta på precis det som de själva hade reagerat på, och de kunde även beskriva varieteterna med självvalda attribut.

2.4 Genomförande

I tidigare forskning har perceptionstesten vanligen utförts med enskilda individer, och svaren har inte sällan getts skriftligt (med hjälp av enkäter, kartor och/eller olika typer av skalor, se ovan). Ibland har informanterna endast fått lyssna på talproven en gång, så att de genast efter varje talprov förväntats bestämma sig för ett svar (t.ex. Vidjeskog 1991, Preston 1993, Díaz-Campos & Navarro-Galisteo 2009). Detta kritiserar Clopper & Pisoni (2006b:321) bl.a. med argumentet att det med ett sådant arrangemang inte är möjligt för informanterna att jämföra talproven med varandra. De förespråkar därför ett test där informanterna har möjlighet att lyssna på varje talprov så många gånger de själva finner nödvändigt. Clopper & Pisoni (2006a) presenterar ett sådant test med totalt 96 (korta) talprov. Informanterna utförde testet enskilt och på egen hand; testet genomfördes med datorer så att informanterna själva klickade sig vidare till nästa talprov och hade möjlighet att lyssna på varje talprov så många gånger de ville.

Vi valde en mellanform mellan dessa två ytterligheter och spelade upp talproven två gånger (i likhet med t.ex. Aniansson 1981). Informanterna fick först lyssna på alla talprov efter varandra så att de kunde bilda sig en helhetsuppfattning och jämföra talproven sinsemellan. Därefter fick de lyssna på talproven med paus efter varje talare. Vid den andra genomlyssningen skulle de efter varje talprov ge ett svar och en motivering till det. Till sist fick de höra de rätta svaren, och i det sammanhanget kunde de kommentera talproven på nytt och även ge synpunkter på själva testet.

En del av våra informanter har utfört testet muntligt, andra skriftligt. De muntliga testen har dels genomförts så att två eller tre informanter har lyssnat på och diskuterat talproven tillsammans, dels har testet genomförts med enskilda individer. Arrangemangen har varit desamma, men informanterna har i de enskilda testen förstås inte kunnat diskutera sina intryck med en annan informant utan har varit tvungna att redovisa dem i en mer monologisk form. Alla muntliga testsituationer har spelats in i sin helhet. I de skriftliga testsituationerna har det för varje talprov funnits ett utrymme där informanterna har ombetts fylla i varifrån talaren kommer och ett där de har ombetts motivera sitt svar. Instruktionerna har varit desamma som i de muntliga testen, och talproven i perceptionstestet har spelats upp på samma sätt.

2.5 Lyssnarpopulationer

Gemensamt för de allra flesta tidigare studier inom perceptuell dialektologi är att lyssnarpopulationerna har bestått av personer utan lingvistisk utbildning. Detta beror naturligtvis på att folkdialektologin har betonat vikten av att studera just lekmäns perception, som har antagits utgöra ett komplement till dialektologers beskrivningar av språklig variation.

I många tidigare studier har man därtill endast intresserat sig för enspråkiga lyssnares perception. I Cloppers & Pisonis (2004b) studie, där informanterna bestod av en grupp universitetsstuderande, exkluderades t.ex. de informanter som inte var modersmålstalare från analysen. I Clopper et al. (2005) exkluderades på motsvarande sätt även tvåspråkiga personer. Detta motiverades inte på något annat sätt än att forskarna sade sig vara intresserade av enspråkiga modersmålstalets perception.

Vidare har man vid valet av lyssnarpopulationer på ett eller annat sätt utgått från de undersökta varieteternas geografiska utbredningsområde, inte sällan så att informantgrupperna har bestått av personer som kommit från (någon av) de orter som stått i fokus. Gooskens (2005) som har undersökt perceptionen av 15 olika varieteter i Norge hade t.ex. informantgrupper

(bestående av universitetsstuderande) från alla de 15 dialektregioner som var aktuella. Ur analysen exkluderades emellertid svaren från sådana informanter som hade bott mycket kort tid på den ort de representerade i testet och därmed antogs behärska ortens dialekt sämre än de informanter som hade bott där största delen av sitt liv. Detta motiverades av att Gooskens bl.a. ville få fram huruvida lyssnare kan placera sin egen varietet bättre än andra varieteter. Diercks (1988) valde i sin tur informanter som hade bott minst 15 år på fokusorten (Schleswig), vilket han motiverade med att de yngsta informanterna i hans studie var just 15 år gamla och med att han inte var ute efter någon gammal lokal dialekt (ibid. 293). Att Diercks inte bara valde informanter som hade bott på orten hela sitt liv tillät honom att jämföra resultaten mellan infödda och inflyttade, vilket utan tvekan kan ses som en fördel.

Vad gäller informanternas ålder konstaterar Clopper & Pisoni (2006a: 329) att man i perceptionsdialektologiska studier i regel valt unga och medelålders informanter, och mera sällan äldre informanter. I vissa fall har man endast undersökt ungdomars perception av talprov producerade av ungdomar (t.ex. Vidjeskog 1991, Williams et al. 1999, Bijvoet & Fraurud 2011) eller barns perception av talprov producerade av barn (t.ex. Baumann Larsen 1974, Aniansson 1981). Detta val motiveras i själva verket rätt sällan, men man kan anta att det bottnar i att det är lättare att få yngre personer att ställa upp för den här sortens test.

Informanterna i vår studie har inte valts utgående från bakgrundsfaktorer i den meningen att vi skulle ha föredragit en viss typ av informanter och uteslutit andra. Vi har snarare strävat efter en så heterogen informantpopulation som möjligt.

Det totala antalet informanter i vår studie är 121, och de kan delas i sex grupper. För det första har vi utfört testet muntligt med tre olika informantgrupper: 22 informanter från Helsingfors och Esbo (i fortsättningen kallad "Helsingforsgruppen"), 23 informanter från Åbo ("Åbo-gruppen") och 30 gymnasiestudenter från Helsingfors, Esbo, Grankulla, Vanda, Kyrkslätt och Sibbo ("HGym-gruppen"). Alla muntliga test har antingen utförts individuellt, i par eller i en grupp på tre personer. För det andra har vi utfört testet skriftligt med tre olika informantgrupper: 14 gymnasiestudenter i Åbo ("ÅGym-gruppen"), 16 första årets universitetsstudenter i svenska ("Uni1-gruppen") och 16 längre hunna universitetsstudenter i svenska ("Uni2-gruppen"). Informanterna i universitetsgrupperna kommer från olika delar av Finland men var vid testtillfället bosatta i Åbo. Informanterna i Uni1-gruppen var i regel nyinflyttade, medan informanterna i Uni2-gruppen hade varit bosatta i Åbo i genomsnitt 4,5 år. Testet genomfördes med alla

informantgrupper våren 2013.² I tabellen nedan ges en översikt av antalet informanter i förhållande till materialtyp.

Tabell 1. Materialöversikt och antalet informanter

	Inspelade individuella test (antal informanter)	Inspelade partest (antal informanter)	Inspelade grupptest (antal informanter)	Test med skriftlig svarsenkät (antal informanter)	Totalt
Helsingforsgruppen	8	8	6	–	22
Åbogruppen	3	20	–	–	23
HGym-gruppen	–	24	6	–	30
ÅGym-gruppen	–	–	–	14	14
Uni1-gruppen	–	–	–	16	16
Uni2-gruppen	–	–	–	16	16

På grund av att vi inte systematiskt valt informanterna med utgångspunkt i bakgrundsfaktorer har vår informantpopulation ingen jämn köns- eller åldersfördelning och inte heller någon jämn fördelning vad gäller språklig och social bakgrund. Detta bör naturligtvis ses som en brist, och det innebär begränsningar för vilka slutsatser vi kan dra av våra resultat. Av alla informanter är 41 män och 80 kvinnor. Bland informanterna finns 82 enspråkigt svenska, 29 (simultant) tvåspråkiga och 10 finskspråkiga personer. Åldern varierar mellan 17 och 71 år, men åldersfördelningen är snäv såtillvida att vi har långt fler yngre informanter än äldre: 94 informanter var under 30 år gamla och endast 27 informanter över 30 år gamla vid testtillfället. Detta har delvis att göra med att fyra av våra informantgrupper (HGym, ÅGym, Uni1 och Uni2) uteslutande består av yngre informanter. Informanternas utbildnings- och yrkesbakgrund är vidare mycket snedvriden genom att samtliga informanter har hög utbildning eller håller på att skaffa sig en sådan, dvs. studerar vid gymnasium eller högskola. De som arbetar har i regel högstatusyrken. Orsaken till detta är att vi har haft stora svårigheter att hitta informanter med lägre utbildning och social status, vilket i sin tur hänger samman med att sådana överlag är få i de svenska befolkningsgrupperna i Helsingfors och Åbo.

² Materialet med Helsingforsgruppen och HGym-gruppen är insamlat av Sarah Wikner, Åbogruppen av Henrika Biström och Saara Haapamäki, ÅGym-gruppen av Henrika Biström och Uni1- och Uni2-grupperna av Saara Haapamäki. Vi vill på detta ställe framföra ett varmt tack till Henrika.

Fyra av våra informantgrupper representerar icke-lingvister, dvs. informanter vars uppfattningar om språk man är speciellt intresserad av inom folklingvistik och folkdialektologi. Utöver dem har vi valt att inkludera två grupper som representeras av informanter som inte faller inom den här kategorin, nämligen grupperna med universitetsstudier i svenska. I det följande går vi över till att redovisa resultaten från perceptionstestet för dessa sex grupper.

3. Resultatredovisning

Vi inleder detta avsnitt med att redogöra för hur vi har kategoriserat informanternas svar. Resultatredovisningen är därefter indelad i två underavsnitt, så att vi först granskar hur informanterna har placerat talproven geografiskt och sedan diskuterar de motiveringar informanterna har gett för sina svar.

3.1 Principer för kategoriseringen av svaren

Eftersom vårt test primärt var konstruerat i syfte att ta reda på dels huruvida informanter klarar av att urskilja regionala varieteter (i detta fall standardnära stadsmål) och dels vad de utnyttjar för ledtrådar när de ska avgöra talarens regionala hemvist, har vi klassificerat informanternas svar och kommentarer dels med avseende på huruvida placeringarna är korrekta eller felaktiga, dels med avseende på vilka typer av motiveringar informanterna har gett för sina svar.

Bedömningen av korrektheten i informanternas svar vållade emellertid vissa problem. Eftersom informanterna inte ombads ange en specifik ort varifrån talarna kunde komma, varierar exaktheten i svaren. En del informanter har angett en kommun eller en stad (eller rentav en stadsdel), medan andra har valt att inte precisera sitt svar mer än t.ex. till huvudstadsregionen, Östra Nyland eller Österbotten. Det här gjorde att vi såg ett behov av att placera svaren i olika kategorier med avseende på svarens exakthet. Sådana svar där informanten anger exakt rätt stad eller ort har bedömts som rätta, medan sådana svar där informanten endast anger rätt region har bedömts som rätta men oprecisa. Som rätta men oprecisa svar har vi klassificerat t.ex. "Åbotrakten" för talprovet från Åbo och "Helsingfors-trakten" eller "huvudstadsregionen" för talproven från Helsingfors och Kyrkslätt. Mycket oprecisa svar, såsom "Åboland", "Österbotten" och "Nyland", dvs. områden där det talas flera från varandra avvikande dialekter, har vi däremot bedömt som felaktiga. Samma gäller svar av typen

”västerut härifrån” och svar där informanten angett två olika alternativ, såsom ”Åbo eller Vasa”.

Motiveringarna till den regionala placeringen har klassificerats i fyra huvudtyper enligt följande:

- (1) Språklig, särdragspreciserande motivering (Ms) = Svar som innehåller en (eller flera) motivering(ar) som tar fasta på särdrag i talarens språk eller explicit pekar ut avsaknaden av dialektala särdrag som kännetecken. Till denna kategori hör även påpekanden om rent, standardnära, neutralt, dialektalt m.m. språk.
- (2) Språklig, särdragspreciserande motivering och annan motivering (Msa) = Svar som innehåller en (eller flera) motivering(ar) av typen Ms och dessutom någon annan typ av motivering (exempel på sådana ges under punkt 3 nedan).
- (3) Annan motivering (Ma) = Svar som enbart innehåller en (eller flera) motivering(ar) av annan typ än i Ms. Det kan handla om kommentarer där informanten konstaterar att talarens språk liknar det sätt varpå t.ex. informantens bekant/vän/granne, en radoröst, kändis eller vissa/de flesta i staden X talar. Det kan också vara frågan om att informanten i sin bedömning fokuserar på personlighetsdrag som han/hon menar kan förknippas med talaren eller på innehållet i talprovet. Slutligen kan motiveringen gå ut på att informanten resonerar kring enligt vilken logik talproven/orterna i testet är valda. De andra motiveringarna är således sådana där informanten aldrig går in på explicita språkdrag (som i Ms och Msa).
- (4) Ingen motivering (Mi) = Svar som inte innehåller någon egentlig motivering. Den här sortens svar kan vara korta med bara en ort som gissning, eller långa, där informanten funderar på olika alternativ utan att motivera sitt svar på något sätt.

Samtliga motiveringar kan vara förknippade med exakt rätt, rätt men oprecist, fel och inget svar.

3.2 Regionala placeringar: rätt och fel svar

I det här avsnittet diskuterar vi informanternas svar med avseende på huruvida de har placerat talproven rätt eller fel. Vi inleder med att granska svaren

i förhållande till de olika materialtyperna/informantgrupperna och går sedan över till att se närmare på vilka eventuella skillnader det finns på individnivå. Till sist diskuterar vi andelen korrekta och felaktiga placeringar i förhållande till de olika talproven.

3.2.1 Rätt och fel svar på gruppnivå

Inledningsvis kan konstateras att resultaten visar att det inte har varit lätt för informanterna att placera talproven i perceptionstestet i rätt stad. Andelen (antalet inom parentes) rätta, rätta men oprecisa, felaktiga och inga svar för de fem informantgrupperna sammanfattas i tabellen nedan. Det totala antalet svar är 726, eftersom alla 121 informanter har bedömt sex talprov. Det totala antalet svar för de olika informantgrupperna är: H:fors 132, Åbo 138, HGym 180, ÅGym 84, Uni1 96 och Uni2 96.

Tabell 2. Rätt, rätt men oprecist, fel och inget svar i förhållande till de olika informantgrupperna.

	H:fors	Åbo	HGym	ÅGym	Uni1	Uni2	Hela materialet
Rätt svar	26 % (34)	22 % (30)	21 % (38)	13 % (11)	19 % (18)	25 % (24)	21 % (155)
Rätt svar men oprecist	11 % (14)	16 % (22)	11 % (20)	6 % (5)	14 % (13)	9 % (9)	11 % (83)
<i>Rätt svar och rätt men oprecist sammanlagt</i>	<i>37 % (48)</i>	<i>38 % (52)</i>	<i>32 % (58)</i>	<i>19 % (16)</i>	<i>33 % (31)</i>	<i>34 % (33)</i>	<i>32 % (238)</i>
Fel svar	45 % (60)	57 % (79)	40 % (72)	79 % (66)	60 % (58)	65 % (62)	58 % (397)
Inget svar	18 % (24)	2 % (3)	28 % (50)	2 % (2)	7 % (7)	1 % (1)	13 % (87)
Kände igen talaren	-	3 % (4)	-	-	-	-	1 % (4)

Den förhållandevis låga andelen exakt rätta svar (i genomsnitt 21 %) har säkerligen en förklaring i att det är fråga om ett test med standardnära varieteter mellan vilka det endast finns minimala olikheter. Om man tittar på den genomsnittliga andelen för rätta och rätta men oprecisa svar sammanlagt (32 %), kan det vara intressant att notera att man även i en del tidigare perceptionsstudier i andra språkgemenskaper och med andra fokusvarieteter har kommit fram till ungefär liknande resultat (t.ex. Williams et al. 1999, Clopper & Pisoni 2004a, 2004b, 2006a, Clopper et al. 2005 och Díaz-

Campos & Navarro-Galisteo 2009, vilka alla godkände relativt oprecisa svar och dessutom utifrån på förhand givna svarsalternativ).

Vi kan vidare konstatera att den sammanlagda andelen exakt rätta svar och rätta men oprecisa svar är relativt lika för alla grupper utom ÅGym som har klart sämre resultat än de andra. Det går inte att se tydliga samband mellan hur bra informanterna har presterat i testet och huruvida testet har utförts muntligt eller skriftligt. Det finns heller ingen skillnad i hur exakta de geografiska placeringarna är i de muntliga och i de skriftliga testen. Båda testtyperna innehåller såväl exakta som inexakta placeringar i ungefär samma proportioner. Vad gäller frågan om s.k. lekmän kontra icke-lekmän (i vårt fall alltså representerade av sådana som har en elementär lingvistisk utbildning och kanske ett mer utpräglat intresse för språk) kan man inte se markanta skillnader i resultaten. Om man räknar ihop andelen rätta svar och rätta men oprecisa svar har Helsingfors- och Åbo-gruppen de facto större andel rätta svar (37 % och 38 %) än båda Uni-grupperna (33 % och 34 %), men skillnaderna är mycket små.

Om man däremot tittar på andelen uteblivna svar framträder det en tydlig skillnad mellan grupperna, nämligen den att Helsingfors- och Hgym-gruppen har överlägset störst andel för denna kategori av alla sex grupper. Det är emellertid svårt att ge en förklaring till detta.

3.2.2 Rätt och fel svar på individnivå

I tabell 2 ovan har vi angett medeltalen för de olika informantgrupperna beträffande rätt och fel svar, men det är viktigt att poängtera att det finns stor individuell variation i materialet vad gäller hur bra informanterna har kunnat placera talproven. Ingen har placerat alla sex talprov exakt rätt, och ingen har heller placerat fem exakt rätt. I hela materialet finns endast tre informanter som har fått fyra exakt rätt och sju informanter som har fått tre exakt rätt, sammanlagt alltså tio informanter. Resten av informanterna har inget eller endast ett eller två exakt rätta svar. Det finns elva informanter som inte har ett enda rätt svar, vare sig exakt rätt eller rätt men oprecist.

Bland de tio informanter som har tre eller fyra exakt rätt går det inte att hitta några tydliga mönster i fråga om bakgrundsvariablerna. Det är fråga om sju kvinnor och tre män, dvs. exakt samma könsfördelning som i hela informantpopulationen. Åldern varierar mellan 18 och 67. Sex av dem är under och fyra av dem över 30 år gamla. Förutom att sex av informanterna är svenskspråkiga finns det också två tvåspråkiga och två finskspråkiga informanter. En av informanterna är från Helsingfors, fem från andra orter i huvudstadsregionen, två från Åbo och två från andra orter i Åboland. Sex av

dessa tio informanter har även varit bosatta på andra orter. Det finns representanter för såväl muntliga som skriftliga testsvar, och alla informantgrupper utom ÅGym är representerade. Det är således frestande att tänka att dessa tio informanter har fått fyra eller tre av talproven rätt av en ren slump. Det som talar mot det är att många av dem ger adekvata språkliga motiveringar för sina (rätta) svar. Antalet språkliga motiveringar hos dessa informanter är i genomsnitt fyra (av sex).

Vad gäller de informanter som inte har något rätt svar kan man konstatera att det inte heller bland dem kan ses tydliga mönster. Det är fråga om både män och kvinnor, svenskspråkiga och finskspråkiga (men däremot inga tvåspråkiga). Åldern varierar mellan 15 och 69. Åtta av elva informanter är under 30 år gamla, vilket motsvarar åldersfördelningen i hela materialet. De kommer från Helsingfors, andra orter i huvudstadsregionen, Åbo, Österbotten eller finska orter i Norra Finland. Sex av dem har även varit bosatta på andra orter. Både muntliga och skriftliga testsvar finns representerade, likaså alla informantgrupper. Denna grupp liknar således på många punkter den bäst presterande gruppen. En sak som möjligen är värd att lyftas fram är att dessa informanters svar innehåller i genomsnitt två (av sex) språkliga motiveringar, vilket alltså är mindre än hos de informanter som hade tre eller fyra rätta svar.

Tittar man inte bara på ytterligheterna utan på hela materialet vad gäller rätt och fel har vi inte kunnat upptäcka mönster som kunde tänkas ha ett samband med informanternas kön, ålder, hemort eller språkliga bakgrund. Vad gäller utbildningsbakgrund och socialgrupp kan vi endast konstatera att de inte heller verkar ha haft avgörande betydelse för testresultaten, då våra informanter i detta avseende, åtminstone gällande utbildningsnivån, har en rätt enhetlig bakgrund men mycket varierande prestationer i testet. Hög utbildning verkar vidare inte garantera goda resultat i ett perceptionstest. Huruvida resultaten hade varit sämre eller bättre hos informanter med lägre utbildning och social status kan vi däremot förstås inte veta.

Clopper & Pisoni (2006b:330) påpekar att det finns flera skäl för att utgå ifrån att icke-modersmålstalare identifierar regional variation av fokus-språket sämre än modersmålstalare. Inte heller detta bekräftas av våra resultat, vilket visas bl.a. av att två av de tio personer som presterade bäst i testet har finska som modersmål. Tittar man på hela materialet går det inte heller att se ett sådant resultat att finskspråkiga informanter generellt skulle ha presterat sämre än svenskspråkiga, men här bör man ta hänsyn till att alla finskspråkiga som ingår i vår studie behärskar svenska på en mycket avancerad nivå.

I tidigare perceptionsstudier har forskarna kunnat konstatera att informanter som har bott på olika orter och umgåtts med talare av andra dialekter

kan identifiera regionala varieteter (ibland även varieteter från orter där de inte har bott) bättre än sådana som har bott på samma ort hela sitt liv och haft begränsad kontakt med andra varieteter (se t.ex. Williams et al. 1999, Clopper 2004, Clopper & Pisoni 2004a, Clopper & Pisoni 2006b, Baker et al. 2009, Díaz-Campos & Navarro-Galisteo 2009). Våra resultat ger inget entydigt stöd för denna hypotes. Såväl bland dem som presterat bäst som bland dem som presterat sämst finns sådana som bott på samma ort hela sitt liv och sådana som bott på olika orter. Visserligen måste man här konstatera att de allra flesta av våra informanter har personlig erfarenhet av olika varieteter i någon form. Om de inte själva har bott på olika orter, har de ofta föräldrar och/eller släktingar och/eller en partner som kommer från en annan ort. Många har dessutom genom studierna kommit i kontakt med olika dialekttalare. Trots detta finns det alltså tämligen stor variation i deras förmåga att placera de olika talproven i testet i rätt region.

Med tanke på att det inte verkar finnas bakgrundsfaktorer som kunde förklara informanternas resultat i perceptionstestet, är vi benägna att ansluta oss till Marjatta Palander (2011:190) som menar att förmågan att höra dialektala drag och urskilja regionala varieteter är mycket individuell och att vissa människor kanske på grund av en sorts naturlig fallenhet är bättre på att höra språkliga skillnader än andra.

3.2.3 Andelen rätta svar i förhållande till talproven

I det följande går vi över till att granska andelen rätta svar för de olika talproven. I tabell 3 nedan finns en översikt där vi har räknat ihop andelen exakt rätta svar och rätta men oprecisa svar för de olika talproven hos olika informantgrupper. I parenteserna anges hur stor andel av alla svar på ett visst talprov som är exakt rätta. Liksom i tabell 2 är det totala antalet svar här 726.

Tabell 3. Andelen rätta och rätta men oprecisa svar sammanlagt (samt andelen helt rätta svar av alla svar) för olika talprov och hos olika informantgrupper

	#1K	#2H	#3Å	#4V	#5Å	#6H
Helsingfors	59 % (4 %)	77 % (68 %)	4 % (4 %)	4 % (4 %)	-	73 % (73 %)
Åbo	13 % (9 %)	78 % (43 %)	17 % (4 %)	39 % (39 %)	17 % (9 %)	61 % (26 %)
HGym	60 % (13 %)	67 % (57 %)	13 % (13 %)	13 % (13 %)	-	40 % (33 %)
ÅGym	-	71 % (57 %)	7 % (-)	7 % (7 %)	7 % (7 %)	21 % (7 %)
Uni1	25 % (6 %)	75 % (56 %)	6 % (6 %)	31 % (31 %)	12 % (6 %)	44 % (6 %)
Uni2	13 % (-)	50 % (31 %)	19 % (19 %)	37 % (31 %)	31 % (25 %)	57 % (44 %)
Genomsnittlig andel rätta och rätta men oprecisa svar per talprov i hela materialet	28 % (5 %)	70 % (52 %)	11 % (8 %)	21 % (21 %)	10 % (7 %)	49 % (32 %)

Som man kan se i tabellen finns det stora skillnader i hur många rätta svar de olika talproven har fått. Ett mönster är dock tydligt i alla våra materialtyper och hos alla informanter. Det är de två talproven från Helsingfors, dvs. #2H och #6H, som har fått flest rätta svar, och av dessa har talprov #2H fler rätta svar än talprov #6H. Också om man tittar på andelen exakt rätta svar har talprov #2H i genomsnitt fler sådana än #6H. Båda Helsingforstalproven har fått flest exakt rätta svar av informanterna i Helsingforsgruppen. Gällande #6H har de övriga grupperna (särskilt ÅGym och Uni1) betydligt lägre andel exakt rätta svar. Också när det gäller #2H finns det vissa skillnader mellan informantgrupperna, men resultaten är jämnare än för #6H. Det är i detta sammanhang anmärkningsvärt att ÅGym-gruppen, som generellt har sämre resultat i testet än de övriga grupperna, faktiskt ungefär lika ofta eller till och med oftare än de övriga grupperna lyckas placera #2H rätt.

Om man ser till andelen rätta och rätta men oprecisa svar sammanlagt får talprovet från Kyrkslätt (#1K) i genomsnitt näst flest rätta svar efter Helsingforstalproven. Andelen exakt rätta svar för Kyrkslätt är emellertid endast 5 % i genomsnitt. Den förhållandevis stora andelen rätta men oprecisa svar beror på att informanterna har placerat honom i huvudstadsregionen. I detta sammanhang är det återigen skäl att notera skillnaderna mellan informantgrupperna. Den sammanlagda andelen rätta och rätta men oprecisa svar för Helsingforsgruppen och HGym-gruppen är omkring 60 %, men i genomsnitt endast 13 % för de andra fyra informantgrupperna (med en variation mellan 0 och 25 %).

Om man däremot enbart ser till andelen exakt rätta svar i genomsnitt är det talprovet från Vasa (#4V) som är på tredje plats efter Helsingfortalproven. Också här finns det emellertid en skillnad mellan informantgrupperna. Åbogruppen, Uni1- och Uni2-gruppen har alla över 30 % exakt rätta svar gällande talprovet från Vasa, medan Helsingforsgruppen, HGymgruppen och ÅGymgruppen ligger tydligt under dessa (med 4 %, 13 % resp. 7 %).

Talproven från Åbo får endast sporadiskt rätta svar, och även detta är ett relativt tydligt mönster i våra resultat. Det kan tyckas överraskande att Åboinformanterna har större andel rätta placeringar för talproven från Helsingfors och Vasa än för talproven från sin egen stad. Anmärkningsvärt är också att Uni2-gruppen oftare placerar Åbotalproven (särskilt #5Å) rätt än Åboinformanterna själva, vilket alltså visar en motsatt tendens än vissa tidigare studier, där det kommit fram att inflyttade identifierar fokusområdets varieteter sämre än infödda (se t.ex. Diercks 1988:294).

Ett rimligt antagande utifrån tidigare forskning (t.ex. Garret et al. 1999, Williams et al. 1999, Gooskens 2005, Clopper & Pisoni 2006a) är att informanter tenderar att känna igen sin egen varietet och närliggande varieteter bättre än sådana som ligger längre bort. Denna hypotes stämmer rätt väl för Helsingforsinformanterna (särskilt Helsingforsgruppen), som känner igen talproven från Helsingfors bättre än de andra talproven. De kan även ofta placera talprovet från Kyrkslätt i huvudstadsregionen (dvs. rätt men oprecist). Däremot lyckas de bara i enstaka fall placera talproven från Åbo och Vasa rätt. För Åboinformanternas del stämmer hypotesen emellertid inte. Som redan framgått känner Åboinformanterna (både Åbogruppen och ÅGymgruppen) sällan igen talproven från sin egen stad, medan de däremot känner igen Helsingfortalproven ungefär lika bra som Helsingforsinformanterna själva gör (om man räknar ihop andelen rätta och rätta men oprecisa svar). Åbogruppen har därtill oftare än någon annan grupp kunnat placera Vasatalaren rätt. Således handlar det inte om att Åboinformanterna generellt skulle vara sämre på att känna igen regionala varieteter, utan förklaringen till deras dåliga prestationer gällande Åbotalproven måste vara en annan. För universitetsgrupperna, där det alltså finns informanter från hela Svenskfinland, är det svårt att se entydiga mönster. Vad man dock kan konstatera är att de inte nödvändigtvis känner igen talproven från sin egen stad eller region. Exempelvis informanterna från Vasa och andra österbottniska orter kan inte placera Vasatalaren rätt i högre utsträckning än informanter från andra orter.

Att de olika talproven får så olika antal rätta svar beror sannolikt på att vissa av dem (särskilt talproven från Helsingfors och Vasa) innehåller språkliga ledtrådar som gör att de lättare kan placeras regionalt, medan

andra (talproven från Åbo och Kyrkslätt) inte innehåller sådana. Vi återkommer till detta längre fram.

3.3 Motiveringar

Vi går nu över till att se närmare på vilka typer av motiveringar informanterna har gett för sina svar. Dispositionen är densamma som i föregående avsnitt. Vi ser alltså först på motiveringstyperna i förhållande till informantgrupperna och granskar sedan individuella skillnader. Till sist utreder vi hurdana typer av motiveringar de olika talproven genererar.

3.3.1 Olika motiveringstyper på gruppnivå

Nedan sammanfattar vi de olika motiveringstyperna för alla talprov tillsammans för de fem grupperna. Som det framgick i avsnitt 3.1 har vi alltså delat in motiveringstyperna i fyra kategorier: Ms (språklig, särdragspreciserande), Msa (språklig, särdragspreciserande och annan, Ma (annan) och Mi (ingen). I denna tabell är det totala antalet svar 722, eftersom vi har lämnat bort de fyra Åboinformanter som kände igen en av Åbotalarna (#3). Det totala antalet motiveringar per grupp blir således: Hfors 132, Åbo 134, HGym 180, ÅGym 84, Uni1 96 och Uni2 96.

Tabell 4. Andelen (och antalet) olika motiveringstyper i förhållande till de olika informantgrupperna

	H:fors	Åbo	HGym	ÅGym	Uni1	Uni2
Ms	43 % (57)	50 % (67)	31 % (56)	31 % (26)	73 % (70)	59 % (57)
Msa	13 % (17)	6 % (8)	18 % (32)	8 % (7)	6 % (6)	6 % (6)
<i>Ms + Msa</i>	<i>56 % (74)</i>	<i>56 % (75)</i>	<i>49 % (88)</i>	<i>39 % (33)</i>	<i>79 % (76)</i>	<i>65 % (63)</i>
Ma	12 % (16)	8 % (11)	23 % (41)	27 % (23)	11 % (11)	7 % (7)
Mi	30 % (40)	36 % (48)	28 % (51)	33 % (28)	9 % (9)	27 % (26)

Vi konstaterade ovan att det inte fanns någon skillnad mellan lekmän och ”professionella” vad gäller andelen rätta svar. Däremot finns det en viss skillnad när man ser till motiveringstyperna. Båda studentgrupperna har

högre andel sådana motiveringar som tar fasta på språkliga aspekter än de andra grupperna, vilket i och för sig knappast är oväntat.

Det verkar inte finnas något tydligt samband mellan motiveringens art och frågan om svaren har getts skriftligt eller muntligt; de två grupper som har flest motiveringar som uteslutande tar fasta på språkdrag (Uni1 och Uni2) och den som har minst (ÅGym) har utfört testet skriftligt. Därtill kan man notera att de två gymnasiegrupperna, HGym och ÅGym har samma andel rent språkliga motiveringar, trots att den ena av dem utfört testet muntligt och den andra skriftligt. Det kan emellertid finnas ett samband mellan testtyp och motiveringarnas längd på så sätt att det sannolikt är fråga om kortare motiveringar i de skriftliga testen än i de muntliga, men vi har inte systematiskt mätt kommentarerna i antalet ord.

3.3.2 Olika motiveringstyper på individnivå

Det finns stor individuell variation i materialet även vad gäller hur informanterna motiverar sina svar. Några informanter ger alltid språkliga kommentarer, oavsett om de svarar rätt eller fel, medan andra sällan eller aldrig ger sådana. De flesta ligger mitt emellan dessa ytterligheter, och deras kommentarer varierar mellan sådana motiveringar som tar fasta på språkliga särdrag (Ms och Msa), andra typer av motiveringar (Ma) och inga motiveringar alls (Mi). Vad gäller variabler såsom kön, ålder, hemort eller språklig bakgrund har vi inte kunnat upptäcka några mönster i vårt material vad gäller benägenheten att ge vissa typer av motiveringar.

Betraktat som helhet uppvisar materialet inga tydliga samband mellan motiveringstyp och rätt kontra fel svar. Generellt sett är det alltså inte så att Ms (eller Msa) oftare skulle hänga samman med rätt svar än Ma eller Mi. En informant kan ge långa kommentarer innehållande olika typer av språkliga (och andra) motiveringar, men ändå slutligen föreslå en felaktig (ex. 1 nedan) eller ingen (ex. 2) geografisk placering. På omvänt sätt är det möjligt att en informant anger rätt svar med en annan motivering (ex. 3) eller med ingen motivering alls (ex. 4).³

³ Informantkoderna anger informanternas kön (M/K), deras födelseår och den informantgrupp de tillhör (H=Helsingforsgruppen, Å=Åbgruppen). I sådana fall då båda informanterna i ett samtal är av samma kön och i samma ålder, markerar vi dem dessutom med bokstäverna a och b (t.ex. M91Ha, M91Hb). Transkriptionsnyckel finns i slutet av artikeln.

(1) Fel svar, språklig motivering (#1K)

M69H: han sa annors iställe fö annars å därför för att å han tvättar tändena å borstar int dom å sånt här la ja märke till de där (.) kanske lite längre vokaler än ja sku tänka mig att ja själv eller vi helsingforsare brukar tala me men annars annars va de nu int sådä väldit dialektalt tyckte ja (.) de va väl närmast de ja reflektera över i den hä (.) de va lite den hä betoningen intonationen alltså fras- fraseringen tendera lite att gå upp mot slute men de e väl ett sätt som kanske många har nä dom listar upp saker så blir de så hä

I: sku du kunna placera honom nånstans

M69H: int särskilt lätt (.) ja sku tippa på att de int va en helsingforsare (.) men (.) sku de va nån från tammerfors int vet ja

(2) Inget svar, språklig och annan motivering (#3Å)

K83Å: de va svårt (.) ja vet int (.) ja tyckte int att där va så hemskt mycke speciellt nånting att de lät bara lite så där som att han sku kanske försöka prata på någo sätt rent utan att ha någo inflytelser nånstansifrån (.) han lät lite så där mjäkig kanske ja vet faktiskt int (.) int tycker ja att de lät som åbo absolut int (.) ja kan no int placera (.) ja börja tänka på någo sätt på borgå men det har no ingenting med saken och göra tror jag tyvärr (.) jag kan int säga

I: va gör att du säger att de int kan vara från åbo

K83Å: de lät int riktigt som åbo men ja kan int sätta fingre på va de sku ha vari (.) på nåt sätt kändes de som om han sku ha försökt prata på ett visst sätt för att han blev inspelad eller någo sånt (.) som om han sku ha kanske nån dialekt eller någo egenheter bakom men som han försökte plana ut men de kan ju vara fråga om en personlighetstyp också (.) att de e no svårt att säga men sen var de no int någo finska ord de var på någo sätt så där snällare och försiktigare än åbo men int vet jag

(3) Rätt svar, annan motivering (#2H)

M50Å: helsingfors söder om bulevarden (.) de låter i mina öron alltid lite förnämt (.) fisförnäma helsingforsare

(4) Rätt svar, ingen motivering (#6H)

M84Å: hur exakt ska man svara? huvudstadsregionen (.) västra helsingfors (.) de måst vara helsingforstrakten

Den långa kommentaren i exempel 1 visar tydligt att informanten har identifierat flera språkliga fenomen som förekommer i #1K. Han kan även motivera varför han tror att #1K inte kommer från Helsingfors men är osäker på exakt varifrån #1K kunde komma. Den här typen av felaktiga svar i kombination med språkliga motiveringar kan således säga en hel del om informanternas perception. Rätta svar som inte förses med språkliga motiveringar kan förstås vara helt slumpmässiga, och då antyder de inte mycket om den språkliga perceptionen. Men det kan också vara fråga om att informanten är så säker på den geografiska placeringen att han/hon inte

finner det nödvändigt att motivera den alls (såsom i ex. 4) eller i alla fall inte språkligt (ex. 3). Men eftersom det finns en variation av den här typen i materialet, kan man konstatera att svar som endast kategoriseras i rätt och fel (utan hänsyn till motiveringar) ger missvisande resultat med avseende på informanternas perception.

3.3.3 Olika motiveringstyper i förhållande till talproven

Vi ska nu se närmare på motiveringstyperna i förhållande till talproven. Andelen och antalet olika motiveringstyper för varje talprov sammanfattas i tabellen nedan. Det totala antalet motiveringar per talprov är det samma som det totala antalet informanter, dvs. 121 (med undantag för talprov #3, där det är 117).

Tabell 5. Andelen (och antalet) olika motiveringstyper i förhållande till talproven

	#1K	#2H	#3Å	#4V	#5Å	#6H
Ms	50 % (60)	51 % (62)	38 % (44)	47 % (57)	43 % (52)	48 % (58)
Msa	10 % (12)	16 % (19)	15 % (17)	7 % (8)	7 % (9)	11 % (13)
<i>Ms+Msa</i>	60 % (72)	67 % (81)	53 % (61)	54 % (65)	50 % (61)	59 % (71)
Ma	18 % (22)	11 % (13)	17 % (20)	14 % (17)	17 % (20)	14 % (17)
Mi	22 % (27)	22 % (27)	31 % (36)	32 % (39)	33 % (40)	27 % (33)

Vi kan inledningsvis konstatera att andelen motiveringar som tar fasta på språkdrag (dvs. Ms och Msa sammanlagt) varierar mellan 50 % och 67 %. Skillnaderna mellan de olika talproven beträffande arten av motiveringar är mycket små, men man kan notera att talprov #2H, som fick flest rätta svar, också har något fler språkliga motiveringar än de övriga talproven och att de båda talproven från Åbo, som fick minst rätta svar, också har en något mindre andel språkliga motiveringar än de andra talproven.

Eftersom siffrorna i tabell 5 inte ger oss alltför mycket information om vad de olika motiveringstyperna innebär för de olika talprovens del har vi granskat de enskilda kommentarerna till talproven och sammanfattar och exemplifierar våra iakttagelser nedan. Vi koncentrerar oss här framför allt på motiveringar av typen Ms, Msa och Ma. Genomgången är disponerad enligt

de undersökta orterna. Vi börjar med Helsingfors och Åbo, eftersom vårt huvudintresse gäller dessa städer.

Helsingfors (#2H, #6H)

De språkliga, särdragspreciserande kommentarerna till Helsingforstalproven handlar i huvudsak om förlängda vokal- och konsonantkvantiteter. En del informanter lyfter därtill fram finalt r-bortfall kombinerat med vokal-förlängning. Särskilt hos #2H noteras dessutom knarr och nasalitet. En generell tendens är att alla dessa språkdrag oftare identifieras hos #2H än #6H, vilket utan tvekan har ett samband med att #2H oftare fick en korrekt geografisk placering. Det är också värt att påpeka att de informanter som identifierar något av ovan nämnda drag i #2H och/eller #6H undantagslöst placerar dessa talare rätt, dvs. i Helsingfors eller huvudstadsregionen. De ifrågavarande dragen förknippas alltså aldrig med någon annan stad eller något annat område, vilket leder oss till slutsatsen att dessa drag kan betraktas som platsindex för Helsingfors/huvudstadsregionen. I vissa fall indikerar dragen dock inte enbart plats; de genererar även negativa attityder. Det är inte ovanligt att (något av) dragen förknippas med specifika miljöer (t.ex. Svenska Handelshögskolan, staden Grankulla eller vissa stadsdelar i Helsingfors) och/eller ett visst beteende (t.ex. arrogant och högfärdigt). Exempel 5, 6 och 7 nedan (samt även ex. 3 ovan) innehåller motiveringar av de slag som vi nämnt.

(5) Språklig och annan motivering (#2H)

M91Ha: ja: de hä va nu väldit väldit klassisk [så hä helsingfors]
 M91Hb: [fösökä:@ ((skrattar))]
 M91Ha: jä @fösö:kkä:@
 M91Hb: pressar upp i-
 M91Ha: de hä låter helt som från min skola från min skolmiljö
 [sku nån kunna] tala så
 M91Hb: [viken skola]
 M91Ha: hanken då
 M91Hb: aj jaja de hä
 M91Ha: nåjä
 M91Hb: *pressar upp i näsan*
 M91Ha: pressar upp å @tala: så hä: dra: ut vokalä: å@ lite nasalt å

(6) Språklig och annan motivering (#6H)

K70Å: he:ls:i:ngfo:rs ((uttalar sjungande och utdraget))
 K72Å: jä den här hade säkert ett ännu kraftigare än den andra
 K70Å: jo så där liitte
 K72Å: sen hade han någo såna där ordföljdsfel också så där så att
 åtminstone jag tänkte att de e influenser från finskan lite (.)
 mera (.) å han sa kanske flera sådana ord där han drog ut på de
 här liitte

- K70Å: mm ja (.) såhä hurti (.) hurti å pompös klang
 ((alla skrattar))
 K72Å: *ja så där helsingforsarna är hurtigare än andra*
 ((alla skrattar))

(7) Språklig och annan motivering (#2H)

Talare 2 kommer från: *Helsingfors*. Varför: ”shutte”, ”etta” och talar som om morgonrutinerna var väldigt viktiga och allvarliga
 (Uni1, kvinna 22 år från Hangö, skriftlig kommentar)

De negativa attityderna mot Helsingforstalproven är mest frekventa hos informanter som kommer från andra orter än Helsingfors, men de förekommer även hos några Helsingforsinformanter, som då ser de nämnda dragen som typiska för vissa områden och/eller vissa människor.

Åbo (#3Å, #5Å)

De språkliga motiveringar som gäller Åbotalproven går oftast ut på att det inte finns något i språket som man kunde ta fasta på – och detta oberoende av om svaren är rätta eller felaktiga och oberoende av vilken informantgrupp det är fråga om. Talarna jämförs ibland med radiopratare och uppfattas alltså ha ett mycket neutralt och vårdat språk. Den här typen av kommentarer leder i många fall till att informanterna undanber sig att placera talarna geografiskt eller i varje fall avstår från att ge en exakt placering, eftersom det neutrala språket indikerar att talarna kunde komma varifrån som helst. Detta illustreras, förutom i exempel 2 ovan, i följande exempel.

(8) Språklig och annan motivering (#3Å)

- K93Åa: han prata hemst så där korrekt på någo sätt
 K93Åb: han prata som att han sku kunna läsa på nyheterna
 K93Åa: ja ja exakt
 K93Åb: men ja vet int (.) ja vet int riktigt han kan egentligen va varifrån som helst han kan lika gärna va från nyland som åboland som vasa
 K93Åa: ja sku säga mer nyland åboland nånstans där

Att informanterna har svårt att upptäcka sådana språkdrag i Åbotalarnas språk som de kunde ta fasta på leder i några fall till att de i stället fokuserar på personlighetsdrag hos talarna och/eller på innehållet i talproven. Några tycker t.ex. att #3Å talar lågt och/eller mjukt, vilket leder till att de antar att han är antingen något försiktig och osäker (jfr ex. 2 ovan) eller snäll och sympatisk. Hans upplevda lugna personlighet – sannolikt i kombination med att han i inspelningen säger att han ogillar brådska – leder i vissa fall till att han placeras i rurala miljöer, t.ex. i Åbolands skärgård. Vad gäller talprov

#5Å tycker många informanter att det liknar deras eget, någon bekants eller någon känd persons sätt att tala. Några tycker att talaren verkar vara en rolig och entusiastisk person. Några fokuserar i sin tur på innehållet i talprovet och gör den geografiska bedömningen på grundval av det. Talaren (som bor i ett trähus i centrala Åbo) säger i inspelningen bl.a. att han duschar 13,5 minuter varje morgon, dvs. så länge det kommer varmt vatten, vilket får några informanter att tänka att han inte kan komma från en (större) stad. Detta illustreras i följande exempel.

(9) Annan motivering (#5Å)

K47H: jättelång dusch (.) *tretton å en halv* han måst bo nånstans så att han har en boiler å (.) de måst vara ute på lande de för att här i helsingfors kan man ju stå fast hela dan i *duschen*

Några informanter har emellertid upptäckt språkliga egenheter även i talproven från Åbo, men det finns mycket stor variation i vad informanterna hör och vad de tolkar särdragen som indikatorer för. Oavsett om informanterna bygger sin bedömning på närvaron eller frånvaron av särdrag, på att talaren liknar någon bekant, på talarens personlighet eller innehållet i talproven, är resultatet att Åbotalproven får placeringar i hela det svenskspråkiga området i Finland.

För Åbotalprovets del kan vi således konstatera att det i kommentarerna inte kom fram språkliga särdrag som på ett entydigt sätt kunde ses som platsindex eller index för sociala innebörder av något slag. Detta är i och för sig inte förvånande med tanke på att Åboinformanterna i såväl de intervjuer vi gjort som i de kommentarer vi fått i perceptionstestet anser att Åbo-svenskan är neutral och ren från dialektala inslag. Det är emellertid något förvånande att den upplevda korrektheten och renheten i talproven #3Å och #5Å så sällan genererade en placering i Åbo. Några av Åboinformanterna påpekade att det var frånvaron av finska ord i talproven som gjorde att de inte placerade #3Å och #5Å i Åbo.⁴ Man kunde därför tänka sig att språket i dessa talprov uppfattades som aningen för korrekt och rent för att kunna vara från Åbo.

Kyrkslätt (#1K)

De särdragspreciserande kommentarerna som gäller talprovet från Kyrkslätt är blandade och skiljer sig något mellan de olika delmaterialen. Vissa (särskilt Helsingforsinformanter) uppfattar vokal- och konsonantkvantiteter-

⁴ Här är det kanske på sin plats att precisera att Åboinformanterna med renhet avser att varieteten är ren från dialektala inslag, inte att den är ren från finska inslag.

na som kortare (än i Helsingfors). Några hör stigande intonationskurvor i slutet av prosodiska fraser, vilket dock resulterar i olika geografiska placeringar, t.ex. i Mellersta eller Västra Nyland eller i Åbo. En del anser att hans språk är finskpåverkat och därför tyder på att han kommer från huvudstadsregionen. Sådana särdragspreciserande kommentarer framgick i exempel 1 ovan och även i följande exempel:

(10) Språklig motivering (#1K)

K73Å: ja (.) alltså de här va no allt annat än lätt att ja sku misstänka nog att de e nån från södra finland å det lät ganska så här (.) hemtamt så där som att de sku kunna vara nån härifrån ((Åbo)) men sen fanns de en så härn liten eh de här när de gäller den här intonationen så (.) att det gick åpp↑ så där int vet om han sa @ja äter bröd klockan sju↑@ nånting sån härnt å de sku göra att ja på någo sätt sku förflytta denne unge man liksom österut härifrån men att de e de e no faktist svårt att de va no så neutralt men ja sku säga ja sätter honom i nyland eller helsingforstrakten säger ja nu så här men de e no-

I: vill du välja nån ort

K73Å: oj då (.) nå int sku ja förvånas om han sku vara från (.) *nå ja säger att han e från sjundeå* eller gått i skola i kyrkslätt de här e nu säkert helt- men ja säger nånstans därifrån absolut int östra nyland

Många informanter hör inget utmärkande drag i #1K utan menar att hans språk låter neutralt och icke-dialektalt, vilket bl.a. leder till att majoriteten av alla Åboinformanter (74 % i Åbogruppen och i 100 % ÅGym-gruppen) placerar honom i Åbo. Talaren #1K placeras i Åbo även av en del av informanterna i Uni-grupperna, som alltså består av inflyttade Åbobor. Här är det intressant att notera att det i Uni1 är 13 % som placerar honom i Åbo, medan det i Uni2 är hela 44 %. Även i Helsingforsgruppen och HGym-gruppen placerar några informanter #1K i Åbo. Motiveringarna för Åbo-placeringarna är i samtliga grupper att #1K låter neutral. Vi har emellertid inget svar på frågan varför hans neutrala språk oftare föranleder en placering i Åbo än Åbotalarnas.

Vid sidan av Åbo, som alltså är det vanligaste felaktiga svaret, placerar informanterna (inklusive sådana som själva kommer från Kyrkslätt) #1K i Jakobstad, Vasa, Tammerfors, Pargas, Ekenäs, Sibbo och Lovisa. Den geografiska spridningen är nästan lika stor som i fråga om Åbotalproven.

Vad gäller motiveringar av typen Ma för #1K är de flesta sådana som liknar talarens språk vid lyssnarens eget eller någon bekants språk.

Vasa (#4V)

De särdragspreciserande motiveringar som hänför sig till Vasatalprovet tar fasta på sådana drag som uttalet *sir* (för *ser*), u-ljudet, apokope och förlängda vokalkvantiteter. Här ska dock påpekas att långtifrån alla informanter hör dessa särdrag, och att många i stället menar att #4V har tydlig, korrekt och rätt neutral artikulation. Utpekandet av särdrag leder vidare inte alltid till att den regionala placeringen blir rätt, men många informanter förknippar särdragen med rurala områden eller med mindre städer snarare än större. Informanterna från Helsingfors och Åbo placerar t.ex. i regel inte #4V i sin hemstad. Däremot har några informanter från Västra Nyland och Österbotten placerat #4V i Åbo. I exemplet nedan har informanterna fäst sig vid ett språkdrag, samtidigt som de anser att talprovet i övrigt representerar ett relativt korrekt språk, vilket i detta fall genererar rätt geografisk placering.

(11) Språklig motivering #4V

M90Åa: han sir till åtminstone
 M90Åb: va betyder de
 M90Åa: *int vet ja vad de betyder* men ja säger nu ser till
 M90Åb: ja ja ja men vart liksom riktar du dej
 M90Åa: ja har int tänkt så långt ännu
 ((båda skrattar))
 M90Åa: de va enda som ja märkte
 M90Åb: sir till (P) sku de vara äppåt vasa
 M90Åa: ja de sku de kunna vara (.) dom pratar ju ganska så där (.)
 tycker ja hyfsat bra svenska i vasa
 I: ((skrattar))
 M90Åa: *om man jämför me omnejden*
 ((alla skrattar))
 M90Åa: kanske de sku va helt bra gissning (.) ska vi satsa på det?
 M90Åb: ja
 M90Åa: vi säger vasa
 I: okej

Talprovet #4V genererar även några enstaka kommentarer om talarens sociala bakgrund, t.ex. att han låter som en gammal person från skärgården eller att han har arbetat hela sitt liv på Viking Line.

3.3.4 Sammanfattande kommentar

Av det ovan sagda kan man dra slutsatsen att när ett talprov innehåller sådana språkdrag som på något sätt framstår som utmärkande, tenderar informanter att ta fasta på dem och därmed ge språkliga motiveringar till sina svar. Detta gäller först och främst talproven från Helsingfors och Vasa,

dvs. de talprov som också fick flest exakt rätta svar. Språkdrag som informanterna tar fasta på kan på detta sätt indikera platser men också vara förknippade med olika attityder, vilket särskilt gäller Helsingforstalproven (och särskilt #2H). Här kan man dra en parallell till det som Vaattovaara (2012:186) säger om vissa språkdrag i finskan som informanterna geografiskt placerar i Helsingfors men som inte nödvändigtvis primärt fungerar som index för Helsingforsfinskan utan för en social stil som kan förekomma där men som inte behöver vara begränsad till enbart just det geografiska området.

Talprov som inte innehåller framträdande språkliga särdrag och som därmed kan sägas representera de mest standardnära varieteterna, dvs. talproven från Åbo och Kyrkslätt, föranleder informanterna att antingen lyfta fram frånvaron av särdrag och hänvisa till neutralt och korrekt språk eller konstatera att det är fråga om samma sätt att tala som hos någon bekant person eller att ta fasta på sådant som har att göra med talarens personlighet eller innehållet i talprovet. Denna variation i motiveringstyperna har ett samband med en relativt låg andel (exakt) rätta geografiska placeringar.

4. Diskussion kring teoretisk-metodiska slutsatser

I denna avslutande del diskuterar vi med utgångspunkt i de resultat vi har fått fram vissa metodiska konsekvenser vad gäller konstruktionen av talproven, svarsmetod och instruktionerna till informanterna, det praktiska genomförandet och valet av lyssnarpopulationer. Till sist drar vi några mer allmänna teoretisk-metodiska slutsatser.

4.1 Talprov

Vad gäller frågan om man ska använda talprov som innehåller förutbestämda språkdrag som antas vara typiska för en viss varietet är vår åsikt att man kan använda sådana om det är givet vilka drag det handlar om och om syftet är att undersöka huruvida informanterna lyckas identifiera just dem. Eftersom vårt syfte med testet snarare var att få fram sådana drag, kunde vi inte konstruera talproven på ett sådant sätt. Men med tanke på att vi med det test som vi presenterat i denna studie har kunnat identifiera vissa särdrag för vissa varieteter, skulle vi i framtiden kunna konstruera ett test som mäter perceptionen av specifika språkdrag. Här kan det dock vara skäl att påpeka att informanterna i ett perceptionstest inte nödvändigtvis hör de särdrag som varit utslagsgivande för den forskare som valt talproven, och

också om informanterna hör särdragen uppfattar de dem inte nödvändigtvis som platsindex på samma sätt som forskaren gör (jfr Kerswill 2002).

Orsaken till att vi inte fick entydiga resultat vad gäller identifieringen av språkliga särdrag i Åbotalproven kan vara att sådana helt enkelt inte finns i Åbovarietet. Utgående från Kerswills & Williams (2002) hypotes om att talarna känner igen sin egen varietet bättre ju fler distinkta särdrag med lokal prägel den har, kunde man således dra slutsatsen att Åboinformanternas svårigheter med att känna igen sin egen varietet kan förklaras med frånvaron av distinkta särdrag i varietet. Vi vill emellertid inte utesluta möjligheten att vi för Åbo (och kanske även för Kyrkslätt) valt ”fel” talare och talprov som inte var ”typiska”. Det kunde därför vara motiverat att konstruera ett liknande test med andra talare och talprov. Man kan dock i detta sammanhang reflektera över huruvida talproven med nödvändighet måste vara ”typiska”. Vår bedömning är att ett perceptionstest, oavsett hur lyckade talproven är, kan ge intressanta resultat, förutsatt att informanterna har möjlighet att motivera sina svar och diskutera sina uppfattningar med testledaren under och efter testet. Genom analyser av kommentarerna kan man komma åt informanternas uppfattningar om vad som är typiskt för de varieteter eller sätt att tala som undersöks. På detta sätt kan man tänka sig att talproven snarast fungerar som ett slags stimuli för att trigga fram lyssnarnas uppfattningar.

Vad gäller talprovets längd är det förstas omöjligt att säga om vi hade fått samma svar även med kortare talprov eller ”bättre” svar med hjälp av längre talprov. Vad vi däremot kan säga är att vi har fått fram vissa relevanta resultat med de talprov vi använde, och att 30 sekunder per talprov var tillräckligt för att få fram språkdrag som informanterna hade fäst sig vid. Ingen av informanterna har påpekat att talproven skulle ha varit för korta eller för långa. Med beaktande av tidigare forskning (t.ex. Diercks 1988, Clopper & Pisoni 2004b, Vaattovaara 2012) kunde man eventuellt dra den slutsatsen att längre talprov (t.ex. narrativer) med fördel kan användas i studier som handlar om informanternas förmåga att placera olika varieteter geografiskt, medan kortare talprov (bestående av enskilda yttranden) torde vara fördelaktigare då man vill komma åt perceptionen av och attityder till enskilda – av forskaren på förhand bestämda – särdrag. I det senare fallet är sannolikheten att informanterna fäster sig vid just de språkdrag som undersöks större, men det förutsätter naturligtvis att relevanta språkdrag har kunnat bestämmas på förhand.

Även när det gäller betydelsen av talprovets innehåll kan vi endast reflektera över våra egna upplevelser men inte dra några allmängiltiga slutsatser. Vi anser att den typ av personliga narrativer som vi använde oss av på det hela taget var ett lyckat val. Vi menar framför allt att spontant tal

är bättre än uppläst text, något som även framförts i tidigare forskning (t.ex. Clopper & Pisoni 2004b:134). Med tanke på att några av våra informanter efter testet påpekade att talproven hade varit lättare att placera geografiskt om de hade bestått av naturligt tal, vore det värt ett försök att konstruera ett test som består av utdrag ur vardagliga samtal. Att sådana inte nödvändigtvis skulle vara monologer behöver kanske inte vara ett problem, men man måste vara noggrann med att välja sekvenser där innehållet inte i alltför hög grad styr informanternas perception.

4.2 Svarsmetod och instruktioner

Resultaten av vårt perceptionstest, tillsammans med vår kännedom om tidigare testmetoder, gör att vi tror att det är fördelaktigt att välja ett huvudfokus för ett perceptionstest, dvs. att antingen försöka få reda på förmågan att identifiera språkliga varieteter eller att få fram attityder till talare. Om man ber informanterna att identifiera regionala varieteter, får man alltid vissa attitydmässiga kommentarer på köpet. Men om man enbart ber dem uttrycka attityder, får man inte nödvändigtvis någon regional placering. Risken med att man ber informanterna att dels placera talarna geografiskt och dels rangordna dem på semantiska skalor som ger uttryck för attityder är i sin tur att uppgifterna är alltför olika och att den ena blir lidande på den andras bekostnad.

Vi anser att det i stort sett var ett lyckat val att arbeta med fria svarsalternativ i stället för t.ex. kartor eller andra färdigt givna svarsalternativ. Clopper & Pisoni (2006b:328) anser att de allmänt dåliga prestationerna i perceptionstest, informanternas oförmåga att ge precisa svar och det faktum att lekmäns mentala dialektkartor inte stämmer överens med språkvetenskapliga dialektkartor ger forskaren anledning att arbeta med givna och relativt enkla svarsalternativ, dvs. sådana där alternativen ges färdigt eller där informanterna enbart ska avgöra om talaren kommer från samma ort som de själva eller där informanterna endast ska ange en grov regional placering. Vi anser emellertid att det inte kan vara huvudmålet i ett perceptionstest att informanterna svarar "rätt". Vaattovaara (2012:181f) lyfter dessutom fram en viktig poäng angående färdigt givna svarsalternativ. Samtidigt som man i perceptionsstudier har haft som målsättning att ta reda på lekmäns språkliga medvetenhet och attityder, har man enligt henne använt verktyg som underminerat denna målsättning. Om man t.ex. använder kartor eller färdiga svarsalternativ i perceptionstest, tvingar man informanterna att sortera talproven geografiskt, medan det inte finns något utrymme för t.ex. sociala kategoriseringar. Samma problem gäller enligt vår åsikt även för semantiska

attitydskalor som i sin tur tvingar informanterna att bedöma talarna med hänsyn till de givna alternativen, trots att de kanske inte har sådana attityder till talarna som fångas av skalorna – eller kanske inte någon särskild attityd alls, utan exempelvis enbart en uppfattning om var talaren geografiskt hör hemma.

Vad gäller (de fria) svarens exakthet, dvs. huruvida man borde fråga efter specifika svar eller nöja sig med oprecisa bad vi, som det framgick ovan, inte informanterna att svara med en viss exakthet (t.ex. stadsdel/stad/region), utan de fick själva bestämma hurdana svar de gav. Detta resulterade naturligtvis i olika svar med avseende på exakthet, något som i sin tur ledde till vissa svårigheter vid bedömningen av svaren. Det är emellertid viktigt att påpeka att det knappast är så att vissa informanter alltid ger exakta svar, medan andra alltid svarar mer diffust, utan exaktheten varierar även på individnivån. Denna variation torde i sin tur ge värdefull information om informanternas perception och möjligen också om de olika talproven (eller varieteterna de representerar i testet). Man kan anta att exakta svar visar på att lyssnaren är säkrare i sin placering och att hon/han har en klarare uppfattning om hur man talar i området i fråga. Mer diffusa svar tyder på en osäker bedömning och på att lyssnaren inte nödvändigtvis förmår skilja mellan olika varieteter som talas inom ett större område. Ett talprov som oftare än andra genererar ett exakt svar antyder därutöver att det sannolikt innehåller (fler) sådana drag som lyssnare tenderar att förknippa med ett specifikt område. Vi anser därmed att det inte är nödvändigt att precisera hur exakta svaren ska vara men att det däremot är viktigt att man uppmanar informanterna att motivera sina svar.

4.3 Genomförande

Att genomföra testet muntligt har den fördelen att motiveringarna kan bli längre och mer utförliga och att testledaren har möjlighet att ställa följdfrågor till informanterna. Skriftliga enkäter är förstas att föredra i sådana fall då man vill göra kvantitativa studier med stora lyssnarpopulationer. Att genomföra testet så att två eller fler individer tillsammans deltar i (det muntliga) testet tror vi är givande på grund av att de samtal som uppstår kring talproven förefaller generera en mängd intressanta synpunkter. Nackdelen med detta sätt att genomföra testet är att informanterna kan komma att påverka varandras bedömning av talproven, vilket kan leda till problem för forskaren som ska klassificera svaren i olika kategorier (t.ex. i rätt och fel). När det gäller test som utförts med enskilda informanter är det klart att en diskussion mellan informanten och testledaren aldrig kan bli på samma sätt

fruktbar som den mellan två informanter som står inför samma uppgift. Fördelen med individuella test är att man verkligen får informantens perception av talproven, då hon/han inte påverkas av en annan persons bedömning. Båda alternativen har således sina för- och nackdelar, och den enda slutsats vi kan dra är att när par- och gruppdiskussionerna fungerar bra är de ett mycket lyckat sätt att samla in material på men att de också riskerar att misslyckas på grund av deltagarkonstellationerna.

4.4 Lyssnarpopulationer

Vad gäller frågan om vilka informantgrupper man ska välja för ett perceptionstest vill vi återigen påpeka att det helt och hållet är beroende av vilket syfte man har med sitt test. Eftersom vi primärt har velat testa om informanterna kan urskilja standardnära varieteter och vilka språkdrag de använder som ledtrådar i sin bedömning, har vi haft som mål att välja så heterogena grupper som möjligt. Vi lyckades visserligen inte uppfylla detta mål på ett helt tillfredsställande sätt, men resultaten av vår studie ger oss i varje fall ingen anledning att föreslå att man på förhand borde utesluta vissa grupper, t.ex. inflyttade, icke-modersmålstalare eller professionella lingvister, dvs. sådana grupper som sällan har ingått i tidigare perceptionsstudier. Att utesluta informantpopulationer som antas prestera dåligt i perceptionstest (t.ex. inflyttade, icke-modersmålstalare och yngre personer) är motiverat enbart om man ser det som ett självändamål att informanterna presterar bra. Vi tror att sådana informanters perception tvärtom kan ge värdefull kunskap om vilka regionala varieteter som är lättast att identifiera och vilka språkdrag som ger upphov till flest kommentarer. Som Vaatovaara (2012:203) påpekar behöver det dessutom inte nödvändigtvis vara så att yngre informanter presterar sämre. I stället kan det förhålla sig så att deras referensram vad gäller språklig variation är en annan än den hos äldre personer och att de kanske inte i första hand tänker på variationen i geografiska termer.

Som vi inledningsvis konstaterade har folkdialektologin hyst ett särskilt intresse för lekmäns, dvs. icke-lingvisters, perception av språklig variation. De resultat som vi fick fram antyder att det inte nödvändigtvis råder så stor skillnad som man tror mellan informanter med och utan lingvistisk utbildning. Vi anser att det i alla händelser skulle vara intressant att komplettera studiet av icke-lingvisters perception med professionella lingvisters (eller kanske rentav professionella dialektologers) perception av språklig variation. Det är möjligt att de senare skulle klara sig något bättre i testet än

lekmän, men det är inte givet att deras testresultat skulle stämma överens med dialektologiska beskrivningar av olika regionala varieteter.

4.5 Avslutning

Den perceptuella dialektologin tillhandahåller egentligen inga specifika analysmetoder eller teoretiska tolkningsramar, utan de metodiska diskussioner som har förts inom den har mestadels handlat om själva testen, dvs. principerna för materialinsamlingen. I de få fall då man inom den perceptuella dialektologin explicit har talat om teoretiska implikationer har det i stort sett varit fråga om sammanfattande diskussioner kring undersökningresultaten (ett undantag är Vaattovaara 2012). Bristen på teoretiskmetodiska principer för analysen av materialet är visserligen något som den perceptuella dialektologin delar med många andra språkvetenskapliga forsknings-traditioner. Att de metodiska principer som ställts upp i den perceptuella dialektologin nästan uteslutande gäller frågan om hur perceptions-experimenten borde byggas upp likställer den med andra forsknings-traditioner vars metoder också primärt gäller materialinsamlingen. Om den perceptuella dialektologin vill vara något annat än en experimentell metod för att samla in material om lyssnares perception av språkliga fenomen, borde den emellertid klargöra sina teoretiska premisser och utveckla analytiska verktyg för bearbetning av resultaten. Även vi har i denna artikel främst diskuterat experimentella metoder för att mäta perceptionen av regional variation. Vi kommer av förståeliga skäl i detta sammanhang inte heller att kunna utveckla analysmetoder för den perceptuella dialektologin, men vi kommer avslutningsvis att diskutera ett par slutsatser som vi anser att vårt test och de resultat vi har fått fram ger upphov till.

Vi har på ett par ställen ovan flyktigt berört frågan om huruvida undersökningar inom den perceptuella dialektologin kan och bör vara kvalitativa eller kvantitativa. Kvantitativa undersökningar har i detta fall, liksom generellt, den uppenbara fördelen att man kan bearbeta stora mängder material och på det sättet komma fram till resultat som tillåter starkare generaliseringar. Förutsättningen för detta är emellertid att informant-populationerna är representativa, att testet utförs skriftligt (antingen med hjälp av enkäter eller med hjälp av ett särskilt för detta ändamål konstruerat datorprogram) och att det som man får fram med undersökningen är möjligt att kvantifiera. Under dessa förutsättningar finns det en risk att det enda man kan komma fram till är var informanterna placerar ett talprov geografiskt (t.ex. på en karta), hur stor andel av svaren som är rätt respektive fel eller var på en given attitydskala informanterna placerar ett talprov. Detta är

givetvis inte ointressant, men eventuellt bara till en viss gräns intressant. Vad vi på grundval av vår studie har kommit fram till är att det är mest givande att studera de kommentarer som informanterna motiverar sina svar med, något som man mera sällan gjort i tidigare perceptionsdialektologiska studier. Vår övertygelse är att man utan att beakta dem inte kan säga särdeles mycket om perceptionen av regional variation. Således anser vi att kvalitativa analyser i detta fall har potential att säga mer än kvantitativa beräkningar, och att de därför med fördel antingen ska prioriteras eller åtminstone ingå som komplement till kvantitativa studier.

Att våra informanter inte var valda så att vi kunde få jämnstora grupper med liknande bakgrundsvariabler gör det problematiskt att jämföra informanternas prestationer med hänsyn till sådana. Vad vi dock kan konstatera är att vi inte har fått fram sådana tendenser och mönster i vår undersökning som skulle kunna förklaras med hjälp av s.k. utomspråkliga faktorer. Vi vill självfallet inte kategoriskt påstå att sådana är omöjliga att fastställa i undersökningar av liknande typ men vi tror att förmågan att urskilja regionala varieteter är något som varierar mycket starkt från individ till individ och som inte nödvändigtvis kan förklaras med hänsyn till grupprelaterade faktorer, trots att man inom den perceptuella dialektologin ofta har försökt ge just sådana förklaringar. Vi tror att man överlag i sociolingvistiskt inriktade studier har tenderat att överbetona de traditionella bakgrundsvariablernas (ålder, kön, socialgrupp) roll och tagit för givet att de har betydelse för språkbruket och för språkliga uppfattningar och attityder. På detta sätt har man kanske något för ensidigt fokuserat på gruppnivån och de förmenta sambanden mellan språk och sociala kategorier i stället för att beakta den variation som finns inom olika grupper och kategorier.

Det ovan sagda hänger samman med en annan problematisk utgångspunkt i många dialektologiska och sociolingvistiska studier, och den handlar om den vikt som tillmäts geografiska platser och den syn man har på regionala varieteter. Även om vi från början har varit intresserade av svenskan i Helsingfors och Åbo som regionala varieteter och använt perceptionstestet bl.a. som en metod för att få fram regionala särdrag, hyser vi en viss skepsis mot idén om att geografiska platser uppvisar förhållandevis enhetliga varieteter med distinkta språkliga särdrag. Det förefaller mer tilltalande att utgå från sociala stilar (jfr t.ex. Eckert 2008), som kan ha men inte nödvändigtvis har en koppling till geografiska platser. De (förhållandevis få) särdrag av indexikalisk karaktär som vi fått fram fungerar sällan enbart som index för geografiska platser utan uppvisar snarare ett komplext nätverk av sociala innebörder av olika slag. Detta hänger samman med det faktum att de regionala placeringarna inte enbart bygger på språkliga motiveringar utan att informanterna i många fall kombinerar språkliga och andra motiveringar

i sina svar eller avgör talarens regionala hemvist med hjälp av helt andra ledtrådar än sådana som har med språkliga särdrag att göra. Därtill har vi en rad exempel på att informanterna resonerar kring olika innebörder som vissa språkdrag har för dem men inte placerar talarna regionalt (utan i stället t.ex. socialt eller också inte alls). Detta föranleder slutsatsen att det inte är motiverat att i perceptionstest tvinga informanter att endast ge regionala placeringar med språkliga motiveringar men inte heller att tvinga dem att hålla isär regionala och attitydmässiga placeringar, t.ex. genom att ha separata uppgifter för dessa. Däremot föranleder det inte slutsatsen att platser är irrelevanta för språkbrukare och att man därför inte primärt borde fråga om informanternas uppfattningar om just regionala varieteter. Vi tror tvärtom att den spatials dimensionen är mycket central i språkbrukarnas orientering kring språkliga fenomen och att den därför kan fungera som en utgångspunkt i perceptionsstudier. Vad vi dock i likhet med Vaattovaara (2012) vill ta avstånd ifrån är en essentialistisk och positivistisk syn på geografiska platser och varieteter, som innebär att man ser dem som på förhand existerande, stabila och fixerade entiteter. Följden av denna syn (som sannolikt är mer utpräglad hos dialektologer än hos lekmän) är att man definierar dialektområden i rent geografiska termer och bortser från rummets sociala dimensioner. Det torde i stället vara fruktbart att se platser och dialekter som konstruerade och föreställda och studera hur språkbrukare relevantgör dem.

Litteratur

- Anders, Christina Ada 2010. Wahrnehmungsdialektologie. Das Obersächsische im Alltagsverständnis von Laien. Berlin: de Gruyter.
- Aniansson, Eva 1981. Barns språksociala förmåga. Redogörelse för ett par test. FUMS Rapport nr 80. Uppsala: Uppsala universitet.
- Aniansson, Eva 1996. Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern. Uppsala: Uppsala universitet.
- Baker, Wendy & Eddington, David & Nay, Lyndsey 2009. Dialect identification: the effects of region of origin and amount of experience. I: *American Speech*. Vol 84, nr 1. S. 48–71.
- Baumann Larsen, Mogens 1974. Omkring en testning af den regionale variation i Tornedalsområdet. I: Loman, Bengt (red.) *Språk och samhälle 2*. Lund: Gleerups. S. 207–225.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari 2011. Language variation and varieties in contemporary multilingual Stockholm: an exploratory pilot study of young people's perceptions. I: Källström, Roger & Lindberg, Inger (red.) *Young Urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 14. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 1–34.

- Clopper, Cynthia G. 2004. Linguistic Experience and the Perceptual Classification of Dialect Variation. Indiana: Indiana University. http://www.ling.ohio-state.edu/~cclopper/clopper_thesis.pdf
- Clopper, Cynthia G. & Conrey, Brianna & Pisoni, David B. 2005. Effects of Talker Gender on Dialect Categorization. I: *Journal of Language and Social Psychology* 24. S. 182–206.
- Clopper, Cynthia G & Pisoni, David B. 2004a. Homebodies and army brats: some effects of early linguistic experience and residential history on dialect categorization. I: *Language Variation and Change* 16. 31–48.
- Clopper, Cynthia G & Pisoni, David B. 2004b. Some acoustic cues for the perceptual categorization of American English regional dialects. I: *Journal of Phonetics* 32. S. 111–140.
- Clopper, Cynthia G. & Pisoni, David B. 2006a. Effects of region of origin and geographic mobility on perceptual dialect categorization. I: *Language Variation and Change* 18. S. 193–221.
- Clopper, Cynthia G. & Pisoni, David B. 2006b. Perception of Dialect Variation. I: Pisoni, David B. & Remez, Robert E. (red). *The Handbook of Speech Perception*. Oxford: Blackwell. S. 313–337.
- Díaz-Campos, Manuel & Navarro-Galisteo, Inmaculada 2009. Perceptual Categorization of Dialect Variation in Spanish. I: Collentine, Joseph et al. (red.) *Selected Proceedings of the 11th Hispanic Linguistics Symposium*. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project. S. 179–195.
- Diercks, Willy 1988. Mental Maps. Linguistisch-geographische Konzepte. I: *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 55. S. 280–305.
- Eckert, Penelope 2008. Variation and the indexical field. I: *Journal of Sociolinguistics* 12/4. S. 453–476.
- Garret, Peter & Coupland, Nikolas & Williams, Angie 1999. Evaluating dialect in discourse: teachers' and teenagers' responses to young English speakers in Wales. I: *Language in Society* 28. S. 321–354.
- Gooskens, Charlotte 2005. How well can Norwegians identify their dialects? I: *Nordic Journal of Linguistics* 28. S. 37–60.
- Haapamäki, Saara & Kvarnström, Sarah 2014. Svenskan i Helsingfors och Åbo ur ett folkdialektologiskt perspektiv. I: Lindström, Jan m.fl. (red.) *Svenskans beskrivning* 33. Helsingfors: Nordica Helsingiensia. S. 109–118.
- Kerswill, Paul 2002. A dialect with 'great inner strength'? The perception of nativeness in the Bergen speech community. I: Long, Daniel & Preston, Dennis R. (red). *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol 2. Amsterdam: John Benjamins. S. 151–171.
- Kerswill Paul & Williams, Ann 2002. Dialect Recognition and Speech Community Focusing in New and Old Towns in England. *The Effects of Dialect Levelling, Demography and Social Networks*. I: *Handbook of Perceptual Dialectology*, vol. 2. Amsterdam: John Benjamins. S. 173–204.
- Kristiansen, Tore (red.) 2006. *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Oslo: Novus Forlag.
- Lambert, Wallace & Hodgson, Richard & Gardner, Robert & Fillenbaum, Samuel 1960. Evaluation reactions to spoken language. I: *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60. S. 44–51.

- Mielikäinen, Aila & Palander, Marjatta 2014. Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä. Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Niedzielski, Nancy A. & Preston, Dennis R. 2003. *Folk linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Nupponen, Anne-Maria 2011. Savon murre savolaiskorvin. Kansa murteen havainnoijana. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Nyholm, Sara. 2012. Närpesungdomars intraspråkliga beteende. En attitydundersökning med framtidsperspektiv. Vasa: Vasa universitet.
- Palander, Marjatta 2011. Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset. Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Preston, Dennis R. 1986. Five visions of America. I: *Language in Society* 15. S. 221–240.
- Preston, Dennis R. 1989. *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Foris.
- Preston, Dennis R. 1993. Folk dialectology. I: Preston, Dennis R. (red). *American dialect research*. Philadelphia: John Benjamins. S. 333–378.
- Preston, Dennis R. 1999. A language attitude approach to the perception of regional variety. I: Preston, Dennis R. (red). *A Handbook of Perceptual Dialectology*. Vol 1. Amsterdam: John Benjamins. S. 359–373.
- Purnell, Thomas & Idsardi, William & Baugh, John 1999. Perceptual and phonetic experiments on American English dialect identification. I: *Journal of Language and Social Psychology* 18. S. 10–30.
- Røsstad, Rune 2009. Foundations of language perceptions and the role of external factors: a Norwegian case. I: *Language Awareness* 18/2. S. 96–112.
- Vaattovaara, Johanna 2009. Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena. Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Vaattovaara, Johanna 2012. Spatial concerns for the study of social meaning of linguistic variables – an experimental approach. I: *Folkmålsstudier* 50. S. 175–209.
- Van Bezooijen, R. & Gooskens, Charlotte 1999. Identification of language varieties: The contribution of different linguistic levels. I: *Journal of Language and Social Psychology* 18. S. 31–48.
- Vidjeskog, Sonja 1991. Igenkännandets glädje. I: *Folkmålsstudier* 33. S. 115–131.
- Wikner, Sarah 2014. Svenskan i Helsingfors ur talarnas perspektiv. I: *Puhe ja kieli* 34/3. S. 119–137.
- Williams, Angie & Garrett, Peter & Coupland, Nikolas 1999. Dialect recognition. I: Preston, Dennis R. (red): *A Handbook of Perceptual Dialectology*. Vol 1. Amsterdam: John Benjamins. S. 345–358.

Transkriptionsnyckel

[]	anger var en överlappning börjar och slutar
(())	transkriberarens kommentarer
<u>men</u>	emfas
@men@	förändring i röstkvaliteten
men	skrattande röst
-	plötsligt avbrott eller stamning (me-)
:	förlängt ljud (me:n)
(.)	mikropaus (under 0,5 sek)
(P)	längre paus
↑	stigande ton
?	frågeintonation